

**INFORMATOR
TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW
MIASTA ŻORY**

PAŹDZIERNIK 1997 ROK

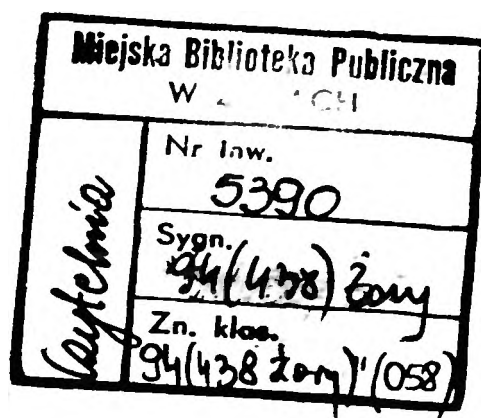
Redaguje zespół:

Edward Burcek
Barbara Kieczka
Leokadia Koper
Grzegorz Utrata

Opracowanie graficzne okładki:

Stanisław Szwarc

ISBN 83-907590-2-0

Skład komputerowy i druk:

Drukarnia Oldprint s.c. H. Skupień & St. Pidek
Żory, ul. Fabryczna 10A, tel./fax (036) 434 43 11

WSTĘP

Po kilkuletniej przerwie wznawiamy wydawnictwo, które od 1967 roku spełnia statutową funkcję popularyzowania historii naszego miasta. Dziś jest szczególna okazja, aby wydać kolejny „Informator TMMŻ”, którego pierwszy numer ukazał się już we wrześniu 1967 roku.

W bieżącym roku mija 30-lecie istnienia i działalności TMMŻ, jubileusz 725-lecia Żor oraz inne, również ważne rocznice:

- 75 rocznica włączenia Żor do Polski po III powstaniu śląskim,
- 40 rocznica powstania Miejskiego Ośrodka Kultury,
- 75-lecia Liceum Ogólnokształcącego im. K. Miarki.

W treści tego Informatora o numerze porządkowym 23 przedstawiamy między innymi wiadomości z najnowszej historii naszego miasta a mianowicie niepublikowane dotąd wydarzenia z pierwszych lat po okupacji hitlerowskiej, sylwetki burmistrzów, którzy zawiadywali miastem po 1922 r. i tych którzy aktualnie nim rządzą. Kontynuujemy również prezentację osób, które ze względu na szczególne zasługi dla miasta zasługują na pamięć społeczeństwa żorskiego.

Nie brak także wiadomości sięgających w daleką historię początków XVII wieku, na podstawie których publikujemy po raz pierwszy w Polsce, nieznany jeszcze wizerunek Żor o 130 lat starszy od powszechnie znanego rysunku F.B. Wernhera z 1766 roku.

Mamy nadzieję, że tematyka ta zainteresuje naszych licznych sympatyków.

Zespół redakcyjny

JUBILEUSZ 30-LECIA TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW MIASTA ŻORY

W lutym br. minęła 30-rocznica powstania i działalności TMMŻ. Rocznicą ta przypada w okresie wielkiego jubileuszu 725-lecia naszego miasta. TMMŻ wyznaczyło sobie w statucie (art. 2) zadania polegające na badaniu i upowszechnianiu wiadomości historycznych o swoim mieście wśród społeczeństwa, a zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej.

Realizując te zadania organizowano prelekcje i odczyty w zakładach pracy i w szkołach, a także wydawano *„Informatory TMMŻ”*, w których publikowano wyniki badań nad przeszłością miasta z dostępnych źródeł. Dotarcie do dokumentu uchodzącego do dziś jako akt nadania Żorom praw miejskich stało się podstawą zorganizowania w 1972 roku jubileuszu 700-lecia miasta. Przygotowano wówczas na tę okoliczność *„Księgę Pamiątkową miasta Żory”*. Działalność wydawnicza jest kontynuowana. Oprócz *„Informatorów TMMŻ”* ukazały się inne wydawnictwa: krzyżówki, zestawy zdjęć zabytków, herb miasta oraz insygnia miejskie. W różnych czasopismach: dziennikach i tygodnikach drukowane są artykuły, których autorami są członkowie Towarzystwa. Dorobek Towarzystwa był już niejednokrotnie opisywany w naszych Informatorach, a szczególnie omówiony został w informatorze jubileuszowym z okazji 25-lecia istnienia TMMŻ w 1992 r.

Z okazji jubileuszu 30-lecia powstania Towarzystwa należy przedstawić jego działalność w ostatnich 5-ciu latach. Charakteryzowała się ona aktywnością zarówno w dziedzinie popularyzatorskiej jak i wydawniczej. Pozycją, którą cenimy sobie szczególnie wysoko jest książka opisująca po raz pierwszy w języku polskim dzieje naszego miasta *„Żory. Zarys dziejów. Wypisy.”*, której autorami są Bogdan Cimała, Jan Delowicz i Paweł Porwoł. Książka ta ukazała się w 1994 r. staraniem TMMŻ, przy redakcyjnym opracowaniu członków Zarządu TMMŻ. Jak wielkie było zapotrzebowanie na tego rodzaju wydawnictwo może posłużyć fakt rozsprzedania całego nakładu w ciągu niespełna roku. Wydanie drugie tej książki, które już ukazało się na półkach księgarskich zostało nieznacznie poprawione i uzupełnione. Stanowi obok innych jubileuszowych wydawnictw cenny wkład naszego Towarzystwa na 725-lecie miasta.

Satysfakcję budzi również zrealizowana inicjatywa wprowadzenia do szkół podstawowych nauki *„Dziejów Żor”*. Stało się to możliwe dzięki przygotowaniu przez Towarzystwo *„Zeszytu ćwiczeń”* do tego przedmiotu opracowanego w oparciu o książkę *„Żory. Zarys dziejów. Wypisy.”* Zeszyt ten jest traktowany jako materiał pomocniczy dla uczniów i nauczycieli. Cenimy sobie również wysoko współpracę z nauczycielami w realizacji programu nauczania *„Dziejów Żor”*. Cyklicznie (2–3 razy w roku) odbywają się spotkania Zarządu z nauczycielami tego przedmiotu, poświęcone wymianie doświadczeń. Niezmiennie od 20 lat dla młodzieży szkół podstawowych Towarzystwo organizuje konkurs *„Co wiesz o Żorach”*. Dzięki wprowadzeniu od 1996 r. nowych zasad regulami-

nowych w postaci indywidualnego konkursu o tytuł „Omnibusa Żorskiego” stał się on bardziej atrakcyjny. Cieszy się wielką popularnością wśród uczniów i jest sprawdzianem zdobytych wiadomości z „Dziejów Żor”. Zadanie edukacyjne spełnia również zorganizowana w 1972 r. i prowadzona nadal przez Towarzystwo Izba Muzealna. Oprócz wystawy stałej w Izbie miało miejsce wiele wystaw czasowych-okolicznościowych, w tym w 1997 r. kolejna, obrazująca dorobek Towarzystwa w okresie 30 lat istnienia.

Wystawy w Izbie są licznie oglądane przez młodzież szkolną i dorosłych mieszkańców miasta, a także delegacje zagraniczne odwiedzające nasze miasto. W br. przebywały w Izbie delegacje francuskich władz miejskich, zaś ostatnio grupa młodzieży białoruskiej przebywająca na wakacjach w ośrodku MOSiR-u w Roju.

Zdając sobie sprawę ze szczupłości miejsca w Izbie oraz konieczności zgromadzenia będących jeszcze w posiadaniu wielu żorzan pamiątek i przedmiotów, które mogłyby ulec zatraceniu – Towarzystwo wystąpiło z inicjatywą utworzenia w mieście muzeum. Inicjatywa spotkała się z życzliwą uwagą Zarządu Miasta i w 1996 r. otwarto muzeum (w organizacji), które ma tymczasową siedzibę w pomieszczeniach Miejskiego Ośrodka Kultury.

Przedstawiając działalność Towarzystwa w okresie minionych 30 lat nie sposób nie wspomnieć o jego założycielach, którzy w sposób pionierski stworzyli podstawy dla działalności Towarzystwa i działalność tę ukierunkowali.

Do nich należy – wielokrotnie przedstawiany w naszych wydawnictwach Zygmunt Laskowski – główny pomysłodawca utworzenia Towarzystwa i jego pierwszy prezes. Był on „kołem napędowym” Towarzystwa. Umiał przyciągnąć do współpracy wielu podobnych mu bezinteresownych działaczy społecznych takich jak: Józef Krysztafkiewicz, Hubert Oberaj, Brunon Przeliorz, Władysław liński, a także młodszych kolegów którzy w kolejnych Zarządach kontynuowali cele Towarzystwa. Wymienić tu należy jego następcę Józefa Brząkalika, Leokadię Koper, Pawła Lokaja który przez 15 lat stał na czele Zarządu Towarzystwa, Lucjana Kreisa, Stanisława Probosza i wielu innych.

Zadania ustalone przez założycieli kontynuuje obecny Zarząd, który w roku jubileuszowym 30-lecia TMMŻ przedstawia się następująco:

Prezes	– Edward Burcek
Wiceprezes	– Grzegorz Utrata
Wiceprezes	– Damian Kubica
Sekretarz	– Barbara Kieczka
Z-ca Sekretarza	– Wanda Zdrójkowska
Skarbnik	– Maria Krzemińska-Briss
Z-ca Skarbnika	– Jan Delowicz
Członkowie Zarządu	– Lucyna Chodacka
	– Zbigniew Kożuch
	– Andrzej Pałuchowski
	– Krystian Stępień

Zarząd i Komisja Rewizyjna TMMŻ w 1997 r.

Obok tych osób, Towarzystwo posiada grono sympatyków bezinteresownie angażujących się w naszą działalność. Do nich należy p. Bożena Szczepańska-Biczek, która wykonała i wykonuje bezpłatnie wiele reprodukcji zdjęć potrzebnych do naszych wydawnictw. Pomaga nam też wykonując częściowo nieodpłatnie różne wydawnictwa, drukarnia „Oldprint” s.c. Henryka Skupnia i Stanisława Pidka. Otrzymaliśmy również pomoc finansową ze strony Przedsiębiorstwa Produkcyjno-Usługowego „A-P” oraz Banku Spółdzielczego w Żorach. Pragniemy tą drogą serdecznie podziękować im za wsparcie naszej społecznej działalności.

Dziękujemy również Zarządowi Miasta za pomoc finansową dla całokształtu naszej działalności.

W okresie 30-lecia swego istnienia Towarzystwo Miłośników Miasta Żory wpisało się na trwałe w życie kulturalne miasta i nadal zamierza kontynuować aktywnie swoją działalność na rzecz społeczeństwa żorskiego.

KRONIKA DZIAŁALNOŚCI TMMŻ (W LATACH 1992-1997)

- 3.02.1992 – W Miejskim Ośrodku Kultury odbyło się zebranie sprawozdawcze TMMŻ za rok 1991. Członkowie udzielili Zarządowi absolutorium i podjęli uchwałę o obchodach jubileuszu 25-lecia Towarzystwa
- 12.02.1992 – Jubileusz TMMŻ. Obchody jubileuszu 25-lecia TMMŻ rozpoczęła sesja popularno-naukowa, która odbyła się w sali widowiskowej Miejskiego Ośrodka Kultury.
- Referaty wygłosili:
- Edward Burcek – prezes TMMŻ,
  - mgr Elżbieta Bimler-Mackiewicz – Muzeum w Rybniku,
  - doc. dr hab. Franciszek Biały – Zakład Historii Śląska Uniwersytetu Wrocławskiego,
  - dr Stanisław Zyga – Zakład Historii Śląska Uniwersytetu Wrocławskiego,
  - dr Leonard Smółka – Zakład Historii Śląska Uniwersytetu Wrocławskiego,
  - Jan Delowicz – członek Zarządu TMMŻ,
  - mgr inż. Ryszard Reinich – Państwowa Służba Ochrony Zabytków o/Katowice,
  - mgr Jacek Pierzak – Wojewódzki Konserwator Zabytków Archeologicznych w Katowicach,
  - dr Ryszard Kincel – Miejska Biblioteka Publiczna w Raciborzu,
  - Gerhard Kubatz – redaktor „*Der Rybniker*”,
  - ks. Tadeusz Makula – proboszcz parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Żorach,
  - mgr Lucjan Buchalik – dyrektor MOK w Żorach.
- 15.02.1992 – Z okazji jubileuszu odbyła się wieczornica dla członków i sympatyków TMMŻ. W trakcie wieczornicy przeprowadzono aukcję jubileuszowych medali pamiątkowych.
- 23.02.1992 – W kościele pod wezwaniem św.św. Filipa i Jakuba odprawiona została msza św. w intencji byłych i obecnych członków TMMŻ. Po mszy w Izbie Muzealnej otwarto wystawę poświęconą 25-leciu Towarzystwa i jego roli w życiu kulturalnym Żor. Wieczorem w sali widowiskowej Miejskiego Ośrodka Kultury odbył się koncert Śląskiej Orkiestry Kameralnej pod dyktando prof. Jana Wincentego Hawela.
- Do wydawnictw i pamiątek towarzyszących jubileuszowi 25-lecia TMMŻ należały:

- medale pamiątkowe wystawione na aukcję,
- okolicznościowe znaczki metalowe,
- trzy rodzaje kart pocztowych,
- legitymacje członkowskie,
- notesy oraz „Informator TMMŻ” – luty 1992 o następującej treści:
  - 1) mgr Zygmunt Łukaszczyk – Na jubileusz 25-lecia,
  - 2) Edward Burcek – W 25-tą rocznicę powstania TMMŻ,
  - 3) Leokadia Koper, Barbara Kieczka, Maria Krzemińska-Briss – XXV lat TMMŻ, kronika działalności 1967-1992,
  - 4) Leokadia Koper, Edward Burcek, Grzegorz Utrata – Sylwetki założycieli TMMŻ w 1967 roku,
  - 5) Program obchodów jubileuszu 25-lecia TMMŻ.

- 29.04.1992 – W Izbie Muzealnej odbyło się spotkanie Zarządu z wojewodą katowickim Wojciechem Czechem. Wojewoda, który przez cały dzień wizytował Żory, wyraził chęć zwiedzenia Izby Muzealnej i spotkania się z członkami TMMŻ.
- 4.06.1992 – Członkowie Zarządu TMMŻ pobrali ziemię z mogiły Żołnierzy Września 1939 r. na cmentarzu przy ulicy Nowej. Woreczek z ziemią przekazano prezydentowi Żor Zygmuntowi Łukaszczykowi, który uczestniczył w uroczystościach odsłonięcia pomnika żołnierzy Armii Kraków, którzy walczyli z najeźdźcą hitlerowskim. Pomnik odsłonięto w Krakowie.
- 18.05.1992 – Dokonano oceny prac plastycznych, które napłynęły na ogłoszony konkurs na temat „Żorskie zabytki”. Najlepsze prace wydano w drukarni „Oldprint” w formie zestawu widokówek o takim samym tytule.
- 30.05.1992 – W ramach Żorskiej Wiosny Młodości zorganizowano tradycyjny konkurs dla uczniów szkół podstawowych „Co wiesz o Żorach”. W finale konkursu zwyciężyła SP-16.
- 05.1992 – Staraniem Zarządu TMMŻ ukazał się magazyn rozrywek umysłowych „Żory w rozrywce umysłowej”. Wszystkie zadania: krzyżówki, testy, układanki, anagramy, homonimy i rebusy poświęcone były tematyce żorskiej. Każdy, kto rozwiązał 10 z 17 zadań mógł walczyć o 3 nagrody pieniężne (500.000 zł, 250.000 zł, 100.000 zł) a każdy, kto rozwiązał co najmniej 5 zadań mógł wylosować jedną z nagród rzeczowych. Konkurs cieszył się dużym zainteresowaniem, bowiem napłynęło 217 rozwiązań. Fundatorem wszystkich nagród był Zarząd TMMŻ.
- 8.04.1992 – w Telewizji Polskiej – Katowice nagrano „na żywo” audycję telewizyjną o 25-letniej działalności TMMŻ. W audycji uczestniczyli: Edward Burcek – prezes TMMŻ i Grzegorz Utrata – członek Zarządu. Audycję prowadził redaktor Jerzy Łuczak.
- 1.05.1992 – W Izbie Muzealnej odbyło się pierwsze spotkanie dotyczące opracowania monografii Żor. W spotkaniu uczestniczyli naukowcy:

dr Bogdan Cimała (Śląski Instytut Naukowy w Opolu) i mgr Paweł Porwoł (dyrektor Muzeum w Raciborzu) oraz przedstawiciele Zarządu TMMŻ: Edward Burcek – prezes TMMŻ i Jan Delowicz – członek Zarządu TMMŻ.

09.1992 – Zarząd TMMŻ wystąpił do prezydenta Żor z propozycją umieszczenia na mogile więźniów oświęcimskich (cmentarz przy ul. Nowej) nowej tablicy. Członkowie TMMŻ dotarli do protokołu ekshumacyjnego oraz do zachowanej dokumentacji obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Dzięki temu można było zidentyfikować spoczywających w mogile więźniów – ofiary tragicznego „marszu śmierci”, który przechodził przez Żory 19 i 20 stycznia 1945 roku.

30.11.1992 – W sali widowiskowej MOK odbyło się przy komplecie widzów „Spotkanie andrzejkowo-mikołajkowe TMMŻ z młodzieżą szkolną”. W trakcie spotkania losowano nagrody przewidziane regulaminem w magazynie rozrywek umysłowych „Żory w rozrywce umysłowej”. Spotkanie umilał zespół „Wesołe nutki” z SP-13. Wszyscy uczestnicy spotkania otrzymali paczki z pamiątkowymi wydawnictwami TMMŻ i słodyczami.

W godzinach wieczornych odbyło się składkowe spotkanie „Andrzejkowe” członków i sympatyków TMMŻ, podsumowujące obchody 25-lecia Towarzystwa.

7.12.1992 – W Izbie Muzealnej odbyło się pierwsze spotkanie Zarządu TMMŻ z nauczycielami historii, uczącymi w szkołach podstawowych. Głównym tematem spotkania była propozycja wprowadzenia do szkół nowego przedmiotu – historii Żor. Nauczyciele poparli propozycję i upoważnili Zarząd do dalszych działań. Wystosowano do prezydenta Żor stosowne pismo, poparte projektem programu nauczania. Projekt opracowali nauczyciele: Barbara Kieczka – SP 3, Damian Kubica – SP 16 i Stefan Pinocy – SP 10.

12.1992 – Dzięki współpracy z drukarnią „Oldprint” wydano w formie zestawu widokówek „Herbarz żorski”. Prezentuje on herb Żor i herby sołectw z krótką informacją historyczną.

Na koniec 1992 roku TMMŻ liczyło 74 członków.

22.01.1993 – W Żorach na cmentarzu przy ulicy Nowej odbyła się uroczystość odsłonięcia nowej tablicy pamiątkowej, na mogile ofiar „marszu śmierci” więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. W symbolicznym pogrzebie zidentyfikowanych ofiar uczestniczyli przedstawiciele trzech wyznań: katolickiego, ewangelicko-augsburskiego i mojżeszowego. Byli również obecni dawni więźniowie oświęcimscy: Maria Ślisz-Oyrzyńska, Kazimierz Kajzer i Henryk Mandelbaum, przedstawiciel Muzeum w Oświęcimiu dr Andrzej Strzelecki, władze miasta Żory, młodzież szkolna i inicjatorzy uroczystości członkowie TMMŻ. Nową tablicę na mogile odsłoniła uczestniczka „marszu śmierci” p. Maria Ślisz-Oyrzyńska.

Uczestnicy uroczystości zwiedzili wystawę pt. „Marsz śmierci” przygotowaną przez TMMŻ w Izbie Muzealnej, a następnie uczestniczyli w spotkaniu „Pamiętamy”.

23 stycznia tego roku p. Maria Ślisz-Oyrzyńska przekazała dla Izby Muzealnej swoje odznaczenia oraz kopię obrazu namalowanego przez więźnia Oświęcimia z numerem obozowym 37255. Obraz przedstawia ukrzyżowanego Chrystusa w obozowym pasiaku. Specjalnym podarunkiem dla TMMŻ był maszynopis jej książki „Wierzyłam że wrócę” wydanej w 1988 r. przez Wydawnictwo Literackie oraz album z pamiątkowymi zdjęciami miejsc i osób związanych z jej tragicznymi przeżyciami.

05.1993 – Ukazał się kolejny „Informator TMMŻ”. Prezentował historię i współczesność dwóch szkół, które w 1993 r. obchodziły swoje jubileusze.

Treść:

1) Andrzej Schmidt – Charakterystyka bazy placówek oświatowych w Żorach

2) Barbara Kieczka – 20 lat Szkoły Podstawowej Nr 3 w Żorach

3) Zbigniew Kożuch – 10 lat Szkoły Podstawowej Nr 13 w Żorach

31.05.1993 – Odbył się kolejny konkurs TMMŻ dla uczniów szkół podstawowych „Co wiesz o Żorach”. W konkursie startowało 12 szkół. W finale walczyły SP 1, SP 2, SP 3, SP 4, SP 13, SP 17. Zwyciężyła SP 13 przed SP 1 i SP 4.

7.06.1993 – W Izbie Muzealnej odbyło się kolejne spotkanie Zarządu TMMŻ z nauczycielami uczącymi historii w żorskich, samorządowych szkołach podstawowych. Zebranie poświęcono projektowi nowego przedmiotu, na którym uczniowie poznają historię Żor. Nauczyciele upoważnili prezesa Edwarda Burcka do przedstawienia tego projektu na posiedzeniu Komisji Oświaty i Wychowania przy Radzie Miejskiej w Żorach. W czerwcu tego roku Komisja zaakceptowała projekt i program nowego przedmiotu i upoważniła prezydenta Żor do dalszych działań.

08.1993 – Ukazał się kolejny numer „Informatora TMMŻ”

Treść:

1) Grzegorz Utrata – Wspomnienia i pamięć,

2) Jan Delowicz – „Marsz śmierci” przez Żory,

3) Leokadia Koper i Grzegorz Utrata – Żorzanie w „marszu śmierci”,

4) Grzegorz Utrata – Po czterdziestu ośmiu latach,

5) 30 ilustracji.

16.08.1993 – W Izbie Muzealnej odbyło się kolejne spotkanie Zarządu TMMŻ z autorami opracowywanej aktualnie monografii Żor. Według zamierzeń Zarządu, książka powinna służyć nauczycielom i uczniom, którzy w szkołach samorządowych uczyć się będą historii miasta.

- 6.09.1993 – Zarząd TMMŻ ogłosił kolejny konkurs na grafikę i fotografię żorskich obiektów sakralnych oraz przydrożnych krzyży i kapliczek. Nagrodzono pracę nauczycielki SP 11 w Roju p. Urszuli Śmietany.
- 10.1993 – Edward Burcek – prezes TMMŻ opracował tekst wydawnictwa pt. „Insignia miejskie”, wydanego przez Zarząd Miasta.
- 14.12.1993 – W Izbie Muzealnej odbyło się tradycyjne, składkowe spotkanie „opłatkowe” Zarządu z zaproszonymi gośćmi. Delegaci Zarządu: p. E. Burcek i G. Utrata złożyli wizytę p. Marii Ślisz-Oyrzyńskiej w Bielsku. Przekazali jej wraz ze świątecznymi życzeniami ostatni numer „Informatora TMMŻ” w całości poświęconego „marszowi śmierci”.

Na koniec 1993 roku TMMŻ liczyło 74 członków

- 24.03.1994 – Otwarto w Izbie Muzealnej nową wystawę „Śląsk na dawnej mapie”. Wystawę zorganizowano dzięki współpracy TMMŻ z Muzeum w Raciborzu. Komisarzem wystawy był Andrzej Pustelnik – pracownik tego muzeum.
  - 23.05.1994 – W sali widowiskowej MOK odbył się finał tradycyjnego konkursu „Co wiesz o Żorach”. W tym roku w konkursie uczestniczyło 15 szkół. Puchar Prezydenta Żor zdobyła SP 16, przed SP 3 i SP 2.
  - 6.06.1994 – Odbyło się zebranie sprawozdawcze TMMŻ za 1993 r. Członkowie Towarzystwa udzielili Zarządowi absolutorium i podjęli uchwały zobowiązujące Zarząd TMMŻ do czynienia starań o utworzenie w Żorach muzeum i powołanie miejskiego konserwatora zabytków.
  - 06.1994 – Staraniem TMMŻ, Rady Miejskiej i Zarządu Miasta ukazała się książka „Żory. Zarys dziejów. Wypisy”. Autorami są: Bogdan Cimała, Jan Delowicz i Paweł Porwoł. Po raz pierwszy w języku polskim opracowano ponad 700-letnie dzieje Żor. Korzystając z dokumentów źródłowych, artykułów prasowych, wydawnictw nieperiodycznych i innych, autorzy wybrali najważniejsze fakty, które uzupełnili zdjęciami w większości dotąd nie publikowanymi. Książka ta, w zamyśle autorów powinna służyć zarówno młodzieży szkolnej, zdobywającej wiedzę o Żorach, jak i dorosłej części społeczeństwa miasta.
- 24 czerwca odbyło się spotkanie Zarządu TMMŻ z nauczycielami uczącymi historii w samorządowych szkołach podstawowych, w trakcie którego odbyła się promocja tej książki.
- 1.09.1994 – Do 12 żorskich samorządowych szkół podstawowych (na 16 istniejących) wprowadzono nowy przedmiot „Dzieje Żor” traktowany jako dodatkowy w klasach VII, a finansowany z budżetu miasta. Ocenianie uczniów odbywać się będzie wg obowiązujących zasad oceniania, przy czym ustalone stopnie nie będą miały wpływu na promocję. Kuratorium Oświaty w Katowicach wyraziło zgodę na wprowadzenie tego przedmiotu jako innowacji pedagogicznej. (KO KSO-403/108/94/GT).

17.11.1994 – Otwarto w Izbie Muzealnej wystawę malarstwa prof. Fritza Bimlera i Hanny Schymalla-Globisch artystów urodzonych w Żorach.

Na koniec 1994 roku TMMŻ liczyło 41 członków.

20.01.1995 – W Żorach-Roju odsłonięto obelisk poświęcony 24 więźniom oświęcimskim, pomordowanym w czasie tragicznego „marszu śmierci” w 1945 r. Obelisk powstał z inicjatywy TMMŻ, a odsłonięcia dokonano w 50-tą rocznicę przemarszu. W godzinach dopołudniowych w SP 11 w Roju, w kl. VIII na lekcji historii uczniowie spotkali się z byłymi więźniami obozu i mieszkańcami Roju, którzy byli świadkami tego wydarzenia.

Odsłonięcia obelisku dokonała była więźniarka obozu oświęcimskiego Maria Ślisz-Oyrzyńska, w towarzystwie przedstawiciela Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich i Stalinowskich w Polsce – dra Józefa Musioła i przedstawiciela Muzeum w Oświęcimiu – dra Andrzeja Strzeleckiego.

Szkole Podstawowej Nr 11 w Roju, której powierzono opiekę nad obeliskiem, przekazano do kącika Pamięci Narodowej urnę z prochami więźniów zamordowanych w Oświęcimiu.

21.02.1995 – Odbyło się Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze TMMŻ. Dokonano wyboru nowego Zarządu, który ukonstytuował się następująco:

prezes – Edward Burcek

wiceprezesi – Damian Kubica i Grzegorz Utrata

skarbnik – Maria Krzemińska-Briss

z-ca skarbnika – Jan Delowicz

sekretarz – Barbara Kieczka

z-ca sekretarza – Wanda Zdrójkowska

członkowie – Lucyna Chodacka, Zbigniew Kożuch, Krystian Stępień, Andrzej Pałuchowski

Komisja Rewizyjna:

przewodniczący – Bogusław Wyrobek

członkowie – Antoni Rajch, Alojzy Buchalik

Uchwałą Walnego Zgromadzenia p. Leokadii Koper nadano tytuł „Honorowego Członka Zarządu TMMŻ” jako wyraz uznania dla jej wieloletniej pracy w szeregach TMMŻ. Dokonano również zmian w Statucie.

3.04.1995 – Realizując uchwałę Walnego Zgromadzenia TMMŻ, wysłano do Zarządu Miasta pismo z propozycją zorganizowania jubileuszu 725-lecia Żor, który przypadnie w 1997 r. W ramach tego jubileuszu TMMŻ obchodzić będzie 30-lecie swego istnienia.

04.1995 – Ukazało się kolejne „kursowe” wydawnictwo TMMŻ „*Żory w rozrywce umysłowej*”. Autorami zadań byli: Barbara Kieczka, Damian Kubica, Stanisław Szwarz i Grzegorz Utrata.

Nagrody główne: 200 zł (2.000.000 starych zł), 100 zł (1.000.000 starych zł), 50 zł (500.000 starych zł) ufundowała Drukarnia „Old-print” w Żorach, a 47 nagród rzeczowych ufundował Wydział Edukacji Urzędu Miejskiego. Do siedziby TMMŻ napłynęło ogółem 278 rozwiązań. Do losowania zakwalifikowano 250. Losowanie nagród odbyło się 16 czerwca 1995 r. Nagrody główne wylosowali: Andrzej Orliński – SP 13, Marek Rudzki – SP 8 i Katarzyna Gułaj – SP 13

6.05.1995 – W Izbie Muzealnej odbyło się spotkanie Zarządu TMMŻ z założycielami orkiestry „Żorskie smyczki”: dawnym dyrektorem MDK p. Zygmuntem Kristofem i członkami orkiestry p. Rajmundem Glosem i Czesławem Szeligą. Goście opowiadali o powstaniu i koncertach „Żorskich smyczków”, które święciły swoje triumfy w okresie 700-lecia Żor.

8.05.1995 – W zebraniu Zarządu TMMŻ uczestniczył Naczelnik Wydziału Inwestycji UM mgr inż. Władysław Sienkiewicz. Poinformował członków Zarządu o stanie robót związanych z wymianą kanalizacji w mieście i zabezpieczaniu ewentualnych zabytków, odnalezionych w trakcie prac. Dotychczas odnaleziono na ul. Garncarskiej fragmenty drewnianego rurociągu, ceramikę i ludzkie kości. Wszystkie znaleziska przekazano do wojewódzkiej pracowni konserwacji zabytków. Specjalistyczną opiekę nad wykopaliskami w Żorach przejął mgr Jacek Pierzak – Wojewódzki Konserwator Zabytków Archeologicznych w Katowicach. Część wykopalisk (fragment drewnianego rurociągu, ceramika), po konserwacji wróciła jako eksponaty do Izby Muzealnej.

10.05.1995 – Członkowie Zarządu TMMŻ spotkali się w Izbie Muzealnej z p. Romanem Słupikiem, żorzaninem z urodzenia, a obecnie obywatelem USA. Pan Roman Słupik był w czasie II wojny światowej więźniem obozu koncentracyjnego w Dachau. Po przeczytaniu książki „*Żory. Zarys dziejów. Wypisy*” postanowił przekazać członkom TMMŻ swoje wspomnienia zarówno z okresu więzienia jak i z czasów wcześniejszych, które sprawiły, że stał się więźniem obozu koncentracyjnego. W spotkaniu uczestniczyli również panowie Bolesław i Antoni Słupikowie, bracia Romana.

18.05.1995 – Członkowie Zarządu TMMŻ zorganizowali w porozumieniu z Naczelnikiem Wydziału Edukacji – mgr Andrzejem Schmidtem, spotkanie z nauczycielami uczącymi „*Dziejów Żor*”. Tematem spotkania były uwagi i spostrzeżenia dotyczące realizacji programu nauczania tego przedmiotu. Wysunięto propozycję opracowania materiałów dla uczniów, które w przystępny sposób umożliwią im zdobycie wiedzy o Żorach.

2.06.1995 – W sali widowiskowej MOK rozegrano finał konkursu „Co wiesz o Żorach”. W konkursie startowało 17 szkół podstawowych (w tym dwie społeczne). Zwyciężyła SP 13 przed SP 16 i SP 17.

- 29.06.1995 – Z inicjatywy TMMŻ odbyło się spotkanie prezesa Edwarda Burcka z prezydentem Żor Zygmunt Łukaszczykiem i komendantem żorskiej policji Edwardem Krzysztofikiem. Tematem spotkania była propozycja uhonorowania tablicą pamiątkową pomordowanych przez NKWD w 1940 r. żorskich policjantów i oficerów Wojska Polskiego.
- 06.1995 – Członek Zarządu TMMŻ p. Jan Delowicz został laureatem nagrody prezydenta Rybnika przyznawanej w dziedzinie kultury. Pan Jan Delowicz otrzymał nagrodę za wydanie książki „Śladem krwi” poświęconej „marszom śmierci” więźniów oświęcimskich przez ziemię rybnicko-wodzisławską.
- 08.1995 – Ukazał się wydany staraniem Urzędu Miasta i TMMŻ zeszyt ćwiczeń dla kl. VII pod nazwą „Moja mała ojczyzna. Dzieje Żor”. Autorami zeszytu byli członkowie Zarządu TMMŻ: Barbara Kieczka i Grzegorz Utrata. Grafikę opracował Stanisław Szwarz. Zeszyt przeznaczono dla uczniów, którzy uczą się „Dziejów Żor”. Zawiera on podstawowy zasób wiadomości o mieście i wymaga od ucznia pracy uzupełniającej w oparciu o książkę „Żory. Zarys dziejów. Wypisy”.
- 1 września 1995 r. naukę nowego przedmiotu w oparciu o zeszyt ćwiczeń rozpoczęło 14 (na 16) szkół samorządowych – czyli 1048 uczniów klas VII.
- 7 września w Izbie Muzealnej odbyło się kolejne spotkanie Zarządu z nauczycielami historii, a 12 października z okazji Dnia Edukacji Narodowej autorzy zeszytu uhonorowani zostali nagrodami książkowymi.
- 16.09.1995 – Zorganizowano spotkanie Zarządu TMMŻ z 10 przewodnikami PTTK o/Rybnik, w sprawie spopularyzowania historycznych, przemysłowych i przyrodniczych zabytków Żor. Przewodnikiem po zabytkach był wiceprezes TMMŻ p. Grzegorz Utrata.
- 16.10.1995 – Zarząd TMMŻ zgłosił swój udział w konkursie „Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości”, którego organizatorem była Fundacja Kultury „Akademia Małych Ojczyzn” w Toruniu. Do konkursu zgłoszono program przedmiotu „Dzieje Żor” wraz z pomocniczymi wydawnictwami.
- 26.10.1995 – W SP 13 odbyło się kolejne spotkanie Zarządu TMMŻ z nauczycielami uczącymi „Dziejów Żor” poświęcone wymianie doświadczeń i uwag dotyczących realizacji tego przedmiotu oraz ocenie przydatności zeszytu ćwiczeń. W zebraniu uczestniczyła p. Anieła Brzoza-Kędzierska doradca metodyczny Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Katowicach.
- 10.11.1995 – TMMŻ było inicjatorem i współorganizatorem uroczystości odsłonięcia na ul. Wodzisławskiej obelisku upamiętniającego pomordowanych przez NKWD w Katyniu żorskich policjantów i oficerów Wojska Polskiego. Uroczystość tę poprzedziło otwarcie w MOK

wystawy „Katyń, Starobielsk, Ostaszków” (której współorganizatorem był członek Zarządu TMMŻ p. Jan Delowicz) oraz uroczysta sesja Rady Miejskiej połączona z wręczeniem nowego sztandaru miasta.

Odsłonięcia obelisku dokonał kapelan „Stowarzyszenia Ofiar Rodzin Katyńskich” ks. prałat Zdzisław Peszkowski. Pan Jan Delowicz był autorem książki „Zginęli na wschodzie” wydanej przez MOK w 1995 r. a poświęconej zamordowanym żorzanom.

15.11.1995 – Dzięki współpracy TMMŻ z Miejskim Ośrodkiem Sportu i Rekreacji, otwarto w Izbie Muzealnej kolejną wystawę „Sport w Żorach” poświęconą historii żorskiego sportu.

16.12.1995 – Odkonano składkowe „opłatkowe” spotkanie Zarządu TMMŻ z zaproszonymi gośćmi. Natomiast 19 grudnia z inicjatywy TMMŻ Wydział Edukacji UM zorganizował w SP 4 spotkanie nauczycieli uczących „Dziejów Żor”. W trakcie spotkania wręczono nauczycielom nagrody, a miłym prezentem dla każdej klaso-pracowni były zestawy pomocy: insygnia miejskie (herb, flaga i hejnał) oraz książki, foldery, zestawy widokówek i kalendarze żorskie.

Na koniec 1995 roku liczba członków wynosiła 42 osoby.

01.1996 – Współpracująca od lat z TMMŻ drukarnia „Oldprint” w Żorach wydała nieodpłatnie firmowe kalendarze TMMŻ.

6.03.1996 – Odkonano zebranie sprawozdawcze TMMŻ za rok 1995. Członkowie udzielili Zarządowi absolutorium. Ustalono plan pracy na rok 1996.

17.03.1996 – W SP 13 odbyło się kolejne spotkanie Zarządu TMMŻ z nauczycielami uczącymi „Dziejów Żor”. Tradycyjnie wymieniono uwagi i doświadczenia dotyczące realizacji programu oraz zapoznano się z aktualnymi problemami miasta, które przedstawił członek Zarządu Miasta, dyrektor SP 13 Zbigniew Kożuch.

05.1996 – Wiceprezes TMMŻ Grzegorz Utrata przeprowadził w SP 13 lekcję koleżeńską „Dziejów Żor” dla dyrektorów szkół z Leszczyn-Czerwionki. Lekcja była częścią konferencji przygotowanej na mocy porozumień Wydziałów Edukacji Żor i Leszczyn, które zainteresowane są regionalizacją.

30.05.1996 – W sali widowiskowej MOK rozegrano finał konkursu „Co wiesz o Żorach” tradycyjnie organizowanego przez TMMŻ z okazji Żorskiej Wiosny Młodości. Tym razem konkurs rozegrano wg nowego regulaminu.

29 maja 1996 r. 18 żorskich szkół podstawowych (w tym dwie społeczne) walczyło o I miejsce i Puchar Prezydenta Żor. Zwyciężyła SP 13. Jury konkursu spośród wszystkich uczestników wybrało 10, którzy zdobyli największą ilość punktów i ta dziesiątka

30 maja walczyła w eliminacjach indywidualnych o tytuł „Omnibusa żorskiego”. Szczęście dopisało tej samej szkole, bowiem pierwszym „Omnibusem żorskim” została Agata Czarniawska z SP 13.

- 06.1996 – Zarząd TMMŻ wystosował do Zarządu Miasta pismo w sprawie nadania otwartemu w dniu 30 maja 1996 r. muzeum miejskiemu imienia Zygmunta Laskowskiego – założyciela i pierwszego prezesa TMMŻ. Ponadto zaproponowano umieszczenie odpowiednich tabliczek na obiektach zabytkowych i drukowanie krótkiej historii Żor na planach miasta.
- 8.09.1996 – W Izbie Muzealnej odbyło się losowanie nagród w konkursie ogłoszonym w zeszycie ćwiczeń dla kl. VII *„Moja mała ojczyzna. Dzieje Żor”*. Na konkurs wpłynęły 102 prace. Wymogi regulaminowe spełniło 89 prac. Komisja wylosowała 30 nagród rzeczowych ufundowanych przez Wydział Edukacji UM i Miejski Zespół Obsługi Placówek Oświatowych.
- 15.09.1996 – Zarząd TMMŻ zgłosił swój udział w konkursie na program edukacji regionalnej. Konkurs został ogłoszony przez Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Katowicach. Organizatorzy nie poinformowali TMMŻ o ostatecznych wynikach konkursu.
- 23.10.1996 – W SP 13 odbyło się kolejne spotkanie Zarządu TMMŻ z nauczycielami uczącymi *„Dziejów Żor”*. Podjęto uchwałę o konieczności opracowania i wydania nowego zeszytu ćwiczeń do przedmiotu *„Dzieje Żor”*.

Przez cały rok 1996:

- W Izbie Muzealnej czynna była stała wystawa poświęcona historii Żor.
- Członkowie Zarządu TMMŻ p. Grzegorz Utrata i p. Jan Delowicz brali udział w przygotowaniu drugiego wydania książki *„Żory. Zarys dziejów. Wypisy”*.

Na koniec roku 1996 TMMŻ liczyło 46 członków

- 01.1997 – Dzięki inicjatywie TMMŻ rok 1997 ogłoszono rokiem jubileuszowym 725-lecia Żor.
- 14.01.1997 – Wiceprezes TMMŻ Grzegorz Utrata prowadził lekcję o Żorach dla uczniów Szkoły Podstawowej Nr 12.
- 28.01.1997 – W Izbie Muzealnej odbyło się spotkanie ze znawcą średniowiecza prof. dr hab Uniwersytetu Śląskiego Idzi Panicem. Tematem spotkania było opracowywane przez dr Panica wydawnictwo o początkach miasta Żory.
- 24.02.1997 – W Izbie Muzealnej otwarto wystawę *„30 lat TMMŻ”*, która rozpoczęła obchody 725-lecia Żor. Po otwarciu wystawy odbyło się spotkanie Zarządu TMMŻ z władzami miasta.

- 25.02.1997 – W SP 17 odbyło się kolejne spotkanie członków Zarządu TMMŻ z nauczycielami przedmiotu „Dzieje Żor” w sprawie wprowadzenia korekt i uzupełnień do przygotowywanego II wydania zeszytu ćwiczeń.
- 10.03.1997 – Wystąpiono do Prezydenta Miasta z propozycją oznakowania miejsc związanych z historią miasta: ratusza i studni – fontanny oraz figury św. Jana Nepomucena na rynku oraz lokalizacji bram miejskich.
- 21.04.1997 – Izbę Muzealną zwiedzała delegacja francuskich samorządowców, która zapoznała się z historią miasta i z działalnością TMMŻ.
- 23.05.1997 – Odbyło się Walne Zgromadzenie sprawozdawcze TMMŻ. Udzielono absolutorium Zarządowi za działalność w 1996 roku.
- 06.1997 – Zorganizowano tradycyjny konkurs „Co wiesz o Żorach”.
3 czerwca w SP 16 odbył się I etap konkursu drużyn szkolnych o Puchar Prezydenta Miasta. Zwyciężyła SP 13 przed SP 4 i SP 3.
Do II etapu konkursu indywidualnego o miano „Omnibusa żorskiego” zakwalifikowało się 10 uczniów, którzy zdobyli kolejno największą ilość punktów w I etapie. „Omnibusem” została uczennica SP 3 – Mirella Brzoza.

W jubileuszowym roku 1997 ukazały się następujące pozycje książkowe:

- 1) Zeszyt ćwiczeń dla kl. VII szkół podstawowych – II wydanie jako pomoc dla nauczycieli i uczniów do nauki „Dziejów Żor” – opracowane przez członków Zarządu TMMŻ Barbarę Kieczka i Grzegorza Utratę.
- 2) „*Żory. Zarys dziejów.*” – II wydanie poprawione i uzupełnione pod opracowaniem redakcyjnym członków Zarządu Jana Delowicza i Grzegorza Utraty. Wydawcą jest drukarnia „Oldprint”.
- 3) Miejski Ośrodek Kultury wydał tłumaczenie książki ks. Augustyna Weltzla „*Historia Żor na Górnym Śląsku*”.
- 4) Miejski Ośrodek Kultury jest wydawcą albumu „*Żorzanie w starej fotografii*” przygotowanego przez Irenę Maćkowiak.
- 5) Z inicjatywy Zarządu Miasta MOK i TMMŻ ukazała się monografia Liceum Ogólnokształcącego im. Karola Miarki, której autorem jest Leokadia Koper – honorowy członek Zarządu TMMŻ.
- 6) W końcu sierpnia br. ukazał się album pt. „*Żory*”. Jest to pierwsze wydanie popularyzujące nasze miasto w pięknych barwnych fotografiach. Wydawnictwo to przygotowała Agencja „Lucrum” z Bielska-Białej, a sfinansował Zarząd Miasta.
- 7) Ponadto TMMŻ przygotowało tekst historii Żor do folderu promocyjnego miasta – wydanego przez Urząd Miasta.

WŁADZE MIEJSKIE ŻOR PO POWROCIE DO POLSKI

Dzieje naszego miasta obchodzącego w bieżącym roku 725-lecie istnienia, obfitowały w ciągu wieków w wiele dramatycznych wydarzeń. O ile obwarowania w postaci murów obronnych broniły mieszczan niejednokrotnie przed wrogiem zewnętrznym, to nie były w stanie uchronić ich od różnych kataklizmów. Do takich należały niewątpliwie pożary. Zamieniały wielokrotnie nasze miasto w zgłiszcza i były przyczyną tragedii mieszczan. Znane są wielkie pożary Żor: z 1661 r., z 1702 r. i 1807 r. Pozostawało po nich jedno wielkie pogorzelisko. W pożarach ginęli również ludzie, często wraz z całym swoim dobytkiem. Jednak po każdym z tych tragicznych wydarzeń miasto dźwigało się od nowa, siłą woli swoich mieszkańców, którzy potrafili odbudować nie tylko swoje domy, ale także zorganizować nowe życie społeczne i administracyjne miasta, pod kierunkiem swoich władz. Władze te za czasów panowania na Śląsku obcych mocarstw (czeskie, austriackie, pruskie) były powoływane lub wybierane w zależności od obowiązującego w danym czasie prawa. Wiele wiadomości na ten temat, łącznie z nazwiskami przedstawicieli ówczesnych władz znaleźć można w kronice A. Weltzla.

Przełomowa zmiana nastąpiła również 75 lat temu, gdy po III powstaniu śląskim, 4 lipca 1922 roku mieszkańcy Żor świętowali swój powrót do Polski. Natomiast pierwszym krokiem, jaki wówczas uczyniono, było powołanie Komisarycznej Rady Miejskiej, złożonej z działaczy polskich z Bonifacym Bałdykiem po. burmistrza, a następnie wybór Magistratu, na czele którego w 1925 r. stanął na 12 lat burmistrz Adam Rostek. Po jego śmierci funkcję tę objął Florian Leśnik. Był ostatnim burmistrzem Żor w okresie międzywojennym. W czasie okupacji hitlerowskiej władzę administracyjną w Żorach pełnił początkowo hitlerowski komendant. Później zgodnie z antypolskimi decyzjami okupanta usunięto z urzędów i biur „wrogi Niemcom element” i wszystkie ważne stanowiska dostały się w ręce zaufanych Niemców. Jedynym znanym z okresu okupacji burmistrzem był Anton Jaschke z Kietrza.

Przyszła 1945. W wyniku działań wojennych mających na celu wyzwolenie Żor spod okupacji hitlerowskiej, w dniu 24 marca miasto w 80% legło w gruzach. W tym czasie pod gruzami zginęło kilkudziesięciu żorzan, którzy mimo zarządzonej przez Niemców ewakuacji, pozostali w Żorach ukryci w piwnicach. Mimo ogromnych strat i zniszczeń Żory znów zaczęły się odradzać jak mitologiczny „Feniks” z popiołów.

Bezpośrednio po przejściu frontu, kiedy nie zgasły jeszcze w mieście pożary, zaczęli wracać z ewakuacji mieszkańcy a z piwnic wychodzili ci, którym udało się przeżyć blisko dwumiesięczne oblężenie miasta. Było ich jeszcze wtedy niewielu. Jednak już w trzecim dniu urzędujący wojskowy komendant miasta – kpt. Zdanowski zarządził wiec mieszkańców na dziedzińcu szkoły podstawowej (dziś SP2). Na wiecu powołano Komitet Obywatelski do kierowania odgruzowaniem i współdziałaniem z radzieckimi władzami wojskowymi w celu utrzymania

ładu i porządku w mieście. Komitet zebrał się 29 marca 1945 r. w budynku przy ul. Szeptyckiego 12. Na zebraniu obecnych było około 150 osób. Wybrano tymczasową władzę cywilną – Radę Miasta. Burmistrzem wybrano notariusza Adama Synoradzkiego. Wiceburmistrzem został Stanisław Jagielski a Sekretarzem Piotr Fizia. Członkami Rady zostali: Ludwik Kroczek, Józef Dastyk, Franciszek Mikołajec, Ryszard Bąk i Maksymilian Goszyc. 30 marca 1945 r. w budynku przy ul. Dworcowej (właściciel Sitko) odbyło się pierwsze posiedzenie nowo wybranej Rady Miasta. Tematem posiedzenia było utworzenie referatów: budowlanego i drogowego; aprowizacji i handlu; mieszkaniowego oraz wyznaczenie im zadań dotyczących organizacji życia w mieście. Do najważniejszych wówczas zadań należało kierowanie odgruzowaniem miasta, remont mieszkań, zaopatrzenie mieszkańców w żywność i lekarstwa, rejestrowanie i przydział lokali przystosowanych do zamieszkania. Postanowiono powołać mieszkańców do prac przy oczyszczaniu miasta z gruzów: mężczyźni od 16 do 60 roku życia i kobiety od 18 do 40 roku życia. Było to jednak pierwsze i ostatnie posiedzenie Zarządu Miasta, którym kierował burmistrz wybrany bezpośrednio przez grupę mieszkańców. Następne odbyło się 5 kwietnia 1945 r. już przy udziale nowego burmistrza Antoniego Zawiszy, mianowanego przez Wojewodę Śląsko-Dąbrowskiego. Na tym posiedzeniu przyjęto informacje dotyczące postępu robót przy odgruzowywaniu i zaopatrzeniu mieszkańców w żywność. Przyjęto do wiadomości fakt zorganizowania wspólnej kuchni oraz uruchomienia dwóch piekarni i młyna w Baranowicach. W Magistracie utworzono dalsze referaty: opieki społecznej, pośrednictwa pracy i Urząd Stanu Cywilnego. Wyznaczono również kierowników tych referatów, a kierownikiem USC mianowano tymczasowo wiceburmistrza Stanisława Jagielskiego. W celu pozyskania pracowników do pracy w Magistracie, zwrócono się do byłych, przedwojennych urzędników magistrackich z apelem o powrót na zajmowane stanowiska. W maju 1945 r. Magistrat liczył już wraz z urzędującymi członkami Zarządu – 29 pracowników.

Życie codzienne miasta toczyło się przede wszystkim wokół prac porządkowych – usuwaniu gruzów z ulic i chodników. W tym celu ułożono tory i wagonikami wywożono gruz na teren tzw. „Huloków” znajdujący się poza śródmieściem. W pracach tych uczestniczyli mieszkańcy według ustalonej kolejności. Remontowano domy i przydzielano mieszkania tym, którzy powracali z ewakuacji. Specjalnie powołana komisja do zarządzania ponemieckimi majątkami ustalała ich stan prawny i przejmowała w administrację miasta.

Trwały również przygotowania do powołania Miejskiej Rady Narodowej, owoiem zgodnie z wytycznymi udział w tworzeniu rad narodowych miały: „(...) wszystkie organizacje i zrzeszenia demokratyczne i niepodległościowe, reprezentowane przez robotnicze i pracownicze związki zawodowe oraz organizacje rzemieślnicze, rolnicze i młodzieżowe (...)” Pierwsze posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej ukształtowanej w myśl wyżej wymienionych zasad odbyło się 23 kwietnia 1945 r. uczestniczyło w nim 22 radnych. W zebraniu uczestniczył także wojskowy komendant miasta kpt Alejew, przedstawiciel Milicji Obywatelskiej oraz urzędnicy Magistratu i inni obywatele miasta.

Miejską Radę Narodową tworzyli:

1) ks. Amand Morys	7) Konstanty Kremiec
2) Zygmunt Laskowski	8) Paweł Michalski
3) Alojzy Smyczek	9) Józef Bartecki
4) Wilhelm Bielich	10) Paweł Kłapczyk
5) Augustyn Biskup	11) Paweł Lipina
6) Adolf Wyrobek	12) Wiktor Kania

Adolf Wyrobek – Przewodniczący MRN od kwietnia do września 1945 r.

Wybrano Prezydium MRN w składzie:

- przewodniczący – Adolf Wyrobek
- z-ca przewodniczącego – Wilhelm Bielich
- członkowie – Zygmunt Laskowski,
Augustyn Biskup,
Paweł Lipina

Na ręce Przewodniczącego MRN radni złożyli następujące ślubowanie: „Ślubuję uroczyście jako członek (Miejskiej) Rady Narodowej według najlepszego mego sumienia i zgodnie z sumieniem rzetelnie pracować dla dobra Narodu Polskiego, stać na straży jego prac demokratycznych i czynić wszystko w miarę swoich sił i uzdolnień dla wzmożenia niepodległości i pomyślnego rozwoju Rzeczypospolitej”.

Władze Żor przed zniszczonym ratuszem w czerwcu 1945 r. Od lewej czwarty Augustyn Biskup, piąty Antoni Zawisza, w środku komendant miasta kpt. Alejew. Od niego na prawo Julian Stanek i Maksymilian Goszyc.

Radni wybrali Zarząd Miasta w następującym składzie:

- burmistrz – Antoni Zawisza
- z-ca burmistrza – Julian Stanek, który przejął to stanowisko po Stanisławie Jagielskim
- sekretarz – Piotr Fizia
- członkowie – Franciszek Mikołajec, Ludwik Krocze, Józef Dastyk, Maksymilian Goszyc, Ryszard Bąk

Skład osobowy zarządu do 1950 r. zmieniał się kilkakrotnie, w tym dwukrotnie na stanowisku burmistrza (Augustyn Biskup i Augustyn Kotas).

We wrześniu 1945 roku zreorganizowano także Miejską Radę Narodową, gdyż jak twierdzono poprzednia była „mało reprezentatywna politycznie”. Na czele nowo utworzonej Miejskiej Rady Narodowej stanął Wacław Michałowski – pracownik G.S. Samopomoc Hłopska w Żorach. W 1948 roku zastąpił go na tym stanowisku Edward Targosz – sędzia Sądu Grodzkiego w Żorach, pełniący tę funkcję do czerwca 1950 roku.

Tak zakończył się proces formowania władz samorządowych w mieście, w pierwszych latach po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej. Były to lata powolnej odbudowy miasta ze zniszczeń wojennych, poprzedzone dramatycznym wezwaniem do całej Polski: „Żory wołają o pomoc”

Ustawa z 20 marca 1950 r. zniosła dotychczasowy układ władz terenowych. Zlikwidowano urzędy wójtów, burmistrzów, starostów i wojewodów. W ich miejsce powołano organ kolegialny: Prezydium Rady Narodowej ze stale urzędującym przewodniczącym prezydium na czele. Nastąpiło więc połączenie funkcji uchwałodawczej z wykonawczą. Dotychczasowi bowiem przewodniczący Rad Narodowych, pełnili tę funkcję społecznie. Na sesji 16 czerwca 1950 r. Przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Żorach wybrano dotychczasowego burmistrza Augustyna Kotasę. Takimi „burmistrzami”, pełniącymi równocześnie funkcję przewodniczącego MRN, byli w Żorach kolejno: Emil Tomecki, Julian Stanek, Antoni Waśniewski, Marian Burkot, Jan Cimała i Tadeusz Krzemiński.

Wacław Michałowski –
Przewodniczący MRN
od września 1945 do marca 1948 r.

mgr Edward Targosz –
Przewodniczący MRN
od marca 1948 do czerwca 1950 r.

*inż. Antoni Śmietana –
Przewodniczący MRN
od 1973 do 1975 r.*

Taki stan organizacyjny władz terenowych trwał do końca 1972 roku. Mocą ustawy z 29.11.1972 r. o utworzeniu gmin, rozdzielono ponownie funkcje administracyjne od uchwałodawczych. W miastach utworzono Urzędy Miejskie z Naczelnikiem Miasta jako organem zarządzającym Miejskiej Rady Narodowej. Pierwszym naczelnikiem Żor według tego stanu prawnego został Tadeusz Krzemiński a przewodniczącym MRN (ponownie funkcja społeczna) – Antoni Śmietana.

Ten stan organizacyjny władz miejskich trwał do maja 1990 roku, choć w 1975 r. w skali ogólnokrajowej zlikwidowano szczebel pośredni jakim były powiaty. Przewodniczącymi MRN w Żorach byli także w międzyczasie: Jerzy Kuczek, Zygfryd Płoneczka, Bolesław Nogowczyk, Walenty Sobik i Zbigniew Kożuch.

Prezydium MRN w Żorach. Rok 1984.

Naczelnikami a później prezydentami Żor byli: Zenon Wujek, Grzegorz Utrata i Maria Pałuchowska.

*inż. Jerzy Kuczek –
Przewodniczący MRN
od lipca 1975 do maja 1981 r.*

*mgr inż. Zygfryd Płoneczka –
Przewodniczący MRN
od czerwca 1981 do lutego 1983 r.*

*inż. Bolesław Nogowczyk –
Przewodniczący MRN
od marca 1983 do września 1985 r.*

*mgr Walenty Sobik –
Przewodniczący MRN
od listopada 1985 do czerwca 1988 r.*

*mgr Zbigniew Kożuch –
Przewodniczący MRN od lipca 1988
do maja 1990 r.*

nie od oficjalnego nazewnictwa), pełniących swoje stanowiska po 1922 roku. Charakterystyki tych osób zostały opracowane na podstawie rozmów z zainteresowanymi rodzinami i materiałów archiwalnych Urzędu Miejskiego w Żorach przez zespół w składzie: Edward Burcek, Barbara Kieczka, Leokadia Koper i Grzegorz Utrata.

Kolejna reorganizacja w strukturze władz lokalnych nastąpiła w 1990 roku zgodnie z wprowadzoną ustawą o samorządzie terytorialnym. Władzą uchwałodawczą stała się Rada Miejska na czele z przewodniczącym. W Żorach funkcję przewodniczącego pełnił Czesław Błażyca a obecnie pełni Ryszard Ostrowski.

Najistotniejsze zmiany wprowadziła wyższa ustawa w strukturach władzy wykonawczej. Jest nią, wybrany przez Radę Zarząd Miasta, kierowany przez prezydenta, wykonujący swe zadania administracyjne i gospodarcze poprzez Urząd Miejski i jednostki pomocnicze. Do tej pory prezydentem Żor kierującym Zarządem Miasta był Jan Huzairewicz i jest obecnie Zygmunt Łukaszczyk.

Na zakończenie tego artykułu prezentujemy oddzielnie sylwetki kolejnych, pełnoprawnych żorskich „burmistrzów” (niezależ-

*mgr Czesław Błażyca –
Przewodniczący RM
od czerwca 1990 do czerwca 1994 r*

*mgr Ryszard Ostrowski –
Przewodniczący RM
od lipca 1994 do nadal*

ADAM JÓZEF ROSTEK

***Burmistrz miasta Żor
w latach 1925-1937***

Pochodził z ziemi raciborskiej. Urodził się 3 lipca 1890 roku w Wojnowicach koło Raciborza jako syn rolnika Stefana Rostka i Weroniki z domu Kotula. Mając 4 lata wraz z bratem Antonim zamieszkał w Raciborzu u stryja doktora Józefa Rostka, który zajął się ich wychowaniem. Tu ukończył gimnazjum i po maturze wyjechał do Poznania podejmując pracę w banku. Następnie przeniósł się do Gniezna na stanowisko dyrektora banku. W 1919 roku ożenił się z Marią Gałęcką a rok później (w 1920 r.) przeprowadził się do Gdańska, gdzie również objął stanowisko dyrektora banku. W tym mieście urodziła się córka Franciszka, a w 1925 roku syn Jerzy.

Adam J. Rostek

W 1925 roku Adam Rostek za namową stryjów – doktora Józefa oraz notariusza w Katowicach Antoniego Rostków – wielkich patriotów polskich – owrócił z Gdańska wraz z całą rodziną na polski Śląsk i objął w Żorach stanowisko burmistrza. W 1930 roku w Żorach urodził się ostatni syn – Marian.

Państwo Rostkowie mieszkali w Żorach początkowo w domu urzędniczym przy ul. Pszczyńskiej, a później przeprowadzili się do mieszkania w nowym, wybudowanym magistracie.

Adam Rostek pomagał w utrzymaniu zakładu Sióstr Boromeuszek i Szpitala Miejskiego. W czasie jego urzędowania w Żorach powstało wiele instytucji, które przyczyniły się do rozwoju miasta np. wybudowano między innymi gmach gimnazjalny na miarę potrzeb szkoły średniej.

Adam Rostek zmarł po długiej chorobie 13 maja 1937 roku w wieku 47 lat.

Opr. L.K.

Florian Leśnik

FLORIAN LEŚNIK

Burmistrz Żor w latach 1937-1939

Urodził się 2 maja 1896 r. w Kleszczowie. Tam ukończył szkołę podstawową, a następnie kształcił się w konserwatorium muzycznym w Katowicach. Aktywnie działał w licznych stowarzyszeniach śpiewaczych, kultuwających polską pieśń patriotyczną. 22 lutego 1920 roku został dyrygentem Towarzystwa Śpiewaczego „Feniks” w Żorach. Towarzystwo liczyło wówczas prawie 200 członków. Od 21 marca 1920 roku pełnił funkcję dyrygenta okręgowego. Kierował 10 chórami z Żor i okolic aż do plebiscytu na Górnym Śląsku. W tym czasie wraz z głównymi działaczami T.Ś. „Feniks” Bonifacym Bałdykiem i Józefem Wyrobkiem prowadził wytrwałą i skuteczną pracę polityczną. Wspólnie organizowali w okolicznych miejscowościach nowe towarzystwa śpiewacze, w których prowadzili szeroką akcję uświadamiającą i propagandową na rzecz Polski i jej praw do Śląska. W okresie plebiscytu Florian Leśnik wszedł w skład lokalnego komitetu plebiscytowego na miasto Żory. W 1926 r. zlikwidowano żorski okręg śpiewaczy, a T.Ś. „Feniks” włączono do okręgu rybnickiego. Do tego roku Florian Leśnik pełnił funkcję dyrygenta. Nadal jednak bardzo aktywnie pracował w T.Ś. „Feniks” przygotowując amatorskie przedstawienia teatralne. I tak w 1926 r. wyreżyserował i wystawił „Loterię” Moniuszki, a nieco później „Królową przedmieścia” Krumłowskiego.

W 1928 r. wybrano go prezesem T.Ś. „Feniks”.

Przez cały okres międzywojenny był także aktywnie działającym, funkcyjnym członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (z-ca naczelnika gniazda), Kurkowego Bractwa Strzeleckiego (sekretarz), Ochotniczej Straży Pożarnej (komendant).

W 1924 r. podjął pracę w Urzędzie Miasta w charakterze naczelnego sekretarza.

W 1925 r. zawarł związek małżeński z Antoniną Tyrtania, z którego urodziły się trzy córki: Maria (ur. w 1930 r.), Jadwiga (ur. w 1938 r.) i Ewa (ur. w 1943 r.) Florian Leśnik w 1937 r. po śmierci Adama Józefa Rostka wybrany został burmistrzem Żor. Nominację przyjmował z rąk wojewody śląskiego dra Grażyńskiego. Funkcję tę pełnił do sierpnia 1939 r. Został wówczas zmobilizowany

a kampanię wrześniową w szeregach Wojska Polskiego zakończył w listopadzie 1939 r. Po powrocie do Żor został aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau (numer obozowy 12554). W stanie poważnie zaawansowanej choroby, której nabawił się w obozie, został zwolniony pod warunkiem zamieszkania poza Żorami. Zamieszkał w Sierszy. Zmarł 27 kwietnia 1944 r. Został pochowany w Żorach na cmentarzu przy ulicy Nowej.

Opr. B.K.

MGR ADAM SYNORADZKI

***Burmistrz Żor
od 29.03. do 04.04.1945 r.***

Adam Synoradzki przybył na Śląsk w lipcu 1922 r. by pozostać tu do końca życia. Urodził się 13.05.1900 r. w Michalinowie koło Inowrocławia jako syn wiejskiego nauczyciela. Ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, po czym przyjechał do Katowic, by pracować jako sędzia i adwokat w Sądzie Apelacyjnym.

18 października 1928 r. został mianowany przez ówczesnego Ministra Sprawiedliwości – „notariuszem na obwód górnośląskiej części Sądu Apelacyjnego w Katowicach z siedzibą urzędową w Żorach”

Wojna przerwała jego działalność zawodową. Podczas okupacji ukrywał się w Szczyrku, był również więźniem żorskiego więzienia, pracował w fabryce drutu w Kostuchnej.

Po wojnie został wybrany burmistrzem miasta Żor. Był pierwszym i najkrócej urzędującym burmistrzem tego miasta. Zrezygnował z pełnionych obowiązków i wrócił do pracy jako sędzia w Sądzie Grodzkim w Żorach a po jego zlikwidowaniu, jako kierownik Państwowego Biura Notarialnego w Żorach i w Rybniku.

Zmarł 8 listopada 1971 roku i został pochowany na żorskim cmentarzu.

Opr. E.B.

Adam Synoradzki

Antoni Zawisza

ANTONI ZAWISZA

Burmistrz Żor

od 05.04. do 30.08. 1945 r.

Urodził się 22 maja 1910 r. w Staszowie, woj. kieleckie, jako syn Karola i Marii z domu Górski. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnym mieście wstąpił do gimnazjum w Staszowie, jednak ze względu na ciężkie warunki materialne rodziny, naukę przerwał. Mając 16 lat wyjechał do Dąbrowy Górniczej i zatrudnił się w Hucie Bankowej. Pracując, ukończył 2-letni kurs elektromonterski mistrzów oraz w 1939 r. wieczorową szkołę rzemieślniczą.

5 kwietnia 1945 r. został powołany przez Wojewodę Śląsko-Dąbrowskiego na stanowisko burmistrza Żor, pełniąc równocześnie funkcję I Sekretarza Komitetu Miejskiego PPR.

Z dniem 1 września 1945 r. odszedł na stanowisko burmistrza do Tarnowskich Gór.

Opr. E.B.

Augustyn Biskup

AUGUSTYN BISKUP

Burmistrz Żor

od 1 do 10 października 1945 r.

Urodził się 19 sierpnia 1895 r. w Świętochłowicach. Jako młody chłopak rozpoczął pracę w kopalni „Polska” i tam pracował do 1914 r. Po pierwszej wojnie światowej czynnie włączył się do walk o przyłączenie Śląska do Polski. Był również działaczem plebiscytowym. Na skutek odniesionych w powstaniu ran, po włączeniu Śląska do Polski musiał podjąć lżejszą pracę. W 1926 r. pracował w sądzie w Katowicach, a następnie jako strażnik więzienny w Żorach. Był członkiem Związku Powstańców Ślą-

skich i za działalność powstańczą został w 1938 r. aresztowany, skazany na trzy lata ciężkich robót. We wrześniu 1939 r. Niemcy wysłali go wraz z innymi więźniami do obozu koncentracyjnego w Rzeszy. Był jednym z nielicznych, którzy przeżyli kaźnie hitlerowskich obozów koncentracyjnych. W 1945 r. wrócił do Żor.

W marcu 1945 r. wybrano go I sekretarzem PPR w Żorach. 1 października 1945 r. został wybrany przez Radę Miejską w Żorach burmistrzem miasta. Na skutek nie zatwierdzenia go na to stanowisko przez Wojewodę Śląsko-Dąbrowskiego, piastował tę godność tylko przez 10 dni. W listopadzie 1945 r. mianowano go wójtem gmin zbiorowych w Żorach z poleceniem ich organizowania. Podczas pobytu na zebraniu w Kleszczowie 6 stycznia 1946 r. został postrzelony przez członków nieznanej grupy działającej przeciwko rodzącej się ówczynie władzy. Na skutek upływu krwi po kilku godzinach zmarł w mikołowskim szpitalu.

Pochowany został na cmentarzu w Żorach.

Opr. E.B.

AUGUSTYN KOTAS

***Burmistrz Żor od 11.10.1945 r.
Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej
w Żorach
od 16.06.1950 do 31.07.1951 r.***

Urodził się 1 lutego 1906 r. w Radostowicach (pow. Pszczyna) w rodzinie polskiej, gdzie ukończył szkołę podstawową.

Brał udział w III Powstaniu Śląskim jako kurier. Po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski pracował jako górnik w kopalni „Murcki”. Na skutek redukcji w listopadzie 1923 r. został zwolniony. Będąc bez pracy zgłosił się ochotniczo w maju 1924 r. do wojska polskiego – został skierowany do 5 dywizji artylerii konnej w Krakowie, gdzie ukończył szkołę podoficerską. W listopadzie 1926 r. zwolnił się z wojska, by pomóc rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa rolnego.

W maju 1928 r. został przyjęty do służby pocztowej i w tej pracy zastała go wojna. Ewakuował się wtedy wraz z rodziną i majątkiem poczty na wschód. W październiku 1939 r. wrócił do Pszczyny i został aresztowany. Po zwolnieniu zaangażował się w pracy konspiracyjnej w ruchu oporu, w którym piastował

Augustyn Kotas

różne stanowiska, do z-cy d-cy kompanii AK – okręgu pszczyńskiego włącznie. Ukończył w czasie od 6.08 – 15.09.1945 r. kurs administracji publicznej zorganizowany przez Wyższe Studium Nauk Społecznych w Katowicach.

Na początku października 1945 r. został przez Urząd Województwa Śląsko-Dąbrowskiego mianowany burmistrzem Żor. Stanowisko to objął 11 października 1945 r. kierując równocześnie pracą cegielni miejskiej. Po wprowadzeniu w 1950 r. ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej Augustyn Kotas został wybrany na sesji Miejskiej Rady Narodowej na stanowisko Przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Żorach. W dniu 31 lipca 1951 r. złożył rezygnację z zajmowanego stanowiska.

W czasie jego pracy na stanowisku burmistrza Żor a następnie Przewodniczącego Prezydium MRN miasto zostało w znacznym stopniu odgruzowane i uporządkowane po zniszczeniach wojennych oraz rozpoczęła się jego odbudowa.

Opr. L.K.

EMIL TOMECKI

***Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej w Żorach
od 1.08.1951 do 30.03.1954 r.***

Emil Tomecki

Urodził się 8 października 1905 r. w Żorach. Ojciec Józef był z zawodu kołodziejem, matka Jadwiga z domu Siemianowski zajmowała się domem.

Ukończył szkołę podstawową w Żorach. Przed wojną pracował w „Hucie Pawła” w charakterze formierza. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Był członkiem Stronnictwa Pracy.

Po wkroczeniu wojsk niemieckich w 1939 r. został zwolniony z pracy w hucie a następnie ponownie przyjęty i pracował tam do końca okupacji. Działal też w ruchu oporu. Po wyzwoleniu,

w marcu 1945 r. zaangażował się do współorganizowania Zarządu Miasta, gdzie został zatrudniony w charakterze pomocnika biurowego. 30 grudnia 1948 r. został wybrany wiceburmistrzem a następnie po rezygnacji Augustyna Kotas z stanowiska Przewodniczącego Prezydium MRN, w dniu 31 lipca 1951 r. został jego następcą. Stanowisko Przewodniczącego Prezydium MRN w Żorach sprawował do 1 kwietnia 1954 r. Wrócił potem do Odlewni Żeliwa (d. „Huta Pawła”), gdzie pracował do przejścia na emeryturę.

Zmarł 11 listopada 1983 r. Pochowany został na cmentarzu parafialnym przy ul. Nowej w Żorach. W 1984 r. został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Opr. E.B.

JULIAN STANEK

***Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej w Żorach
od 1.04.1954 do 17.12.1954 r.***

Urodził się 20 lutego 1906 r. w Trzebiesławicach, woj. katowickie. Posiadał wykształcenie podstawowe. Pracę zawodową rozpoczął w kopalni „Grodziec” jako górnik dołowy i tam też pracował w czasie okupacji.

Po wojnie zaangażował się w ruch związkowy. W kwietniu 1945 r. został skierowany do pracy w administracji państwowej w Żorach. Powierzono mu stanowisko wiceburmistrza, które pełnił do stycznia 1946 r.

Następnie przeszedł do pracy w gminie zbiorowej Żory-Wieś na stanowisko wójta. Na tym stanowisku pracował do 1950 r. W tym samym roku został wybrany Przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Połomii.

27 marca 1954 r. został wybrany Przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Żorach. Stanowisko objął z dniem 1 kwietnia 1954 r. i piastował go do 17 grudnia tegoż roku. Potem pracował w górnictwie jako pracownik umysłowy.

Zmarł 3 kwietnia 1957 r. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Żorach przy ul. Nowej.

Opr. E.B.

Julian Stanek

ANTONI WAŚNIEWSKI

***Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej
od 18.12.1954 do 15.02.1955 r.***

Antoni Waśniewski

Urodził się 18 maja 1922 r. we wsi Cieszewo, woj. płockie. Miał wykształcenie podstawowe. Z zawodu był spawaczem. Po ukończeniu rocznego kursu przez 4 lata był pracownikiem politycznym w Rybniku.

W dniu 18 grudnia 1954 r. wybrano go Przewodniczącym Prezydium MRN w Żorach. Na następnej sesji w dniu 19 stycznia 1955 r. złożył rezygnację ze stanowiska uzasadniając swoją decyzję brakiem przygotowania do pełnienia tej funkcji. Rezygnacja nie została przyjęta. Ponowił ją na sesji MRN 16 lutego 1955 r. Radni uznając motywy

przychylili się do jego prośby i przyjęli rezygnację. Następnie przeszedł do pracy w górnictwie.

Zmarł 13 marca 1988 r. Pochowany został na cmentarzu w Żorach przy ul. Nowej.

Opr. E.B.

MARIAN BURKOT

***Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej w Żorach
od 16.02.1955 do 25.01.1965 r.***

Marian Burkot

Urodził się 27 października 1926 r. w miejscowości Raba Niżna (b. pow. Limanowa). Jego rodzice: ojciec Józef i matka Adela byli nauczycielami.

Szkołę podstawową ukończył w Żorach w 1938 r. Dalszą naukę przerwała mu wojna. Maturę zdał w 1948 r. w Rybniku. Przyjął pracę kasjera a następnie został kierownikiem sklepu tekstylnego w Żorach. Potem przeniósł się do Odlewni Żeliwa, gdzie pracował kolejno jako pracownik umysłowy oraz kierownik działu kadr.

18 grudnia 1954 r. został wybrany radnym. Powierzono mu stanowisko zastępcy Przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Żorach. 16 lutego 1955 r. został wybrany Przewodniczącym tego Prezydium. W okresie kierowania przez niego organem władzy wykonawczej Miejskiej Rady Narodowej zakończono odgruzowywanie miasta, podjęto budowę domów mieszkalnych i niektórych budynków użyteczności publicznej jak np. dom kultury, kino. Powołano również zakłady i służby komunalne, które budowały i remontowały drogi i chodniki, oświetlenie ulic i rozpoczęły upiększanie miasta zielenią m.in. urządzono zieleni rynkową.

Zrezygnował ze stanowiska 25 stycznia 1965 r. Pracował potem poza administracją państwową w spółdzielczości wiejskiej skąd przeszedł na emeryturę.

Opr. E.B.

JAN CIMAŁA

***Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej w Żorach
od 11.06.1965 do 22.04.1968 r.***

Urodził się 18 grudnia 1914 r. w Żorach jako syn Franciszka i Anastazji z domu Skroboł. Pochodził z wielodzietnej rodziny. Ojciec był robotnikiem kolejowym. W 1919 r. rodzina przeniosła się do Kleszczowa i tam Jan Cimała w 1929 r. ukończył szkołę podstawową.

W latach 1930-1935 pracował jako uczeń biurowy a później kierownik biura u komornika Sądu Grodzkiego w Żorach – Józefa Buły

W latach 1935-1937 dla uzupełnienia średniego wykształcenia był uczniem III i IV klasy Miejskiego Gimnazjum Koedukacyjnego im. Karola Miarki w Żorach. Szkoły tej nie ukończył ale 26 lutego 1937 r. został w niej pracownikiem na stanowisku kancelisty, na którym pracował do wybuchu II wojny światowej.

W czasie okupacji hitlerowskiej a dokładniej od stycznia 1940 r. jako zdeklarowany Polak ukrywał się w różnych miejscowościach powiatu pszczyńskiego, rybnickiego a przez dwa lata w Generalnej Guberni. Za nielegalne przekroczenie granicy był sądzony w Suchej i odbywał półroczny karny pobyt w obozie w Wadowicach (od 28 stycznia do 3 sierpnia 1942 r.)

W styczniu 1945 r. wrócił do rodzinnego domu w Kleszczowie. W marcu tego roku przez kilkanaście dni pełnił służbę w szeregach MO a od 1 kwietnia

Jan Cimała

objął funkcję sekretarza w zarządzie Gminy Kleszczów i od tego czasu przez całą resztę życia pracował na różnych stanowiskach kierowniczych w administracji terenowej. Po włączeniu Kleszczowa do jednostki administracyjnej Żory-Wieś, był w jej zarządzie sekretarzem, od 1 stycznia 1946 r. do 9 września 1948 r.

15 lutego 1947 r. ożenił się w Strumieniu z Wiktorią Woszek. W związku ze zmianą miejsca zamieszkania przeniósł się do pracy w Wiśle Wielkiej, gdzie pracował w latach 1948-1957 kierując administracją terenową na stanowiskach, które określały kolejne reformy prawne a więc: wójta gminy a potem Przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej. Od 16 kwietnia 1957 r. do 10 czerwca 1965 r. pracował na różnych stanowiskach w Prezydiach: Powiatowej i Miejskiej Rady Narodowej w Pszczynie (instruktor, inspektor, sekretarz). W tym mieście osiedlił się też z rodziną na stałe.

Wrócił jednak do pracy w rodzinnych Żorach, wybrany Przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej 11 czerwca 1965 roku. Kierując naszym miastem kontynuował pracę swych poprzedników w odbudowie zniszczeń wojennych. Zgłosił miasto do pierwszej edycji ogólnopolskiego konkursu „Mistrz Gospodarności” oraz rozpoczął prace przygotowawcze do obchodów 700-lecia Żor.

Po rezygnacji z funkcji żorskiego „burmistrza” w kwietniu 1968 r. wrócił na dwa lata do pracy w pszczyńskim Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. W styczniu 1970 r. wybrano go Przewodniczącym Gromadzkiej Rady Narodowej w Goczałkowicach-Zdroju. Kierował pracą administracji w tej miejscowości do śmierci tj. do 17 grudnia 1970 r. Został pochowany na cmentarzu katolickim w Pszczynie.

Opr. G.U.

TADEUSZ KRZEMIŃSKI

***Przewodniczący Prezydium
Miejskiej Rady Narodowej w Żorach
od 23.04.1968 do 31.12.1972 r.
Naczelnik Miasta Żory
od 1.01.1973 do 31.05.1975 r.***

Urodził się 2 sierpnia 1923 r. w Grabocinie (dawny powiat będziński), jako syn Stanisława i Wandy z domu Galot.

W czasie okupacji hitlerowskiej pracował jako młodociany robotnik w Warsztatach Mechanicznych „Hoffman” w Sosnowcu. Po II wojnie światowej uzupełniał przerwana wojną naukę, stając się w 1947 r. absolwentem Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Staszica w Sosnowcu. Studiował leśnictwo na Uniwersytecie Jagielloń-

Tadeusz Krzemiński

skim w Krakowie. Studiów tych jednak ze względów zdrowotnych nie ukończył.

W 1949 r. ożenił się z Bronisławą Sobalą, pochodzącą z sąsiedniego Suszca.

W latach 50-tych pracował w różnych zakładach pracy byłego powiatu rybnickiego, zajmując kierownicze stanowiska, m.in. w Spółdzielni Wydawniczej „Ruch”, tartaku i PEBEROW-ie.

W kwietniu 1968 r. został wybrany Przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Żorach. Na początku 1973 r. ustawowo rozdzielono władzę uchwałodawczą od wykonawczej i wtedy Tadeusz Krzemiński stał się Naczelnikiem Miasta Żory, najpierw pełniącym obowiązki a od 22 grudnia oficjalnie wybranym przez Miejską Radę Narodową. Pełnił to stanowisko do 31 maja 1975 r., przechodząc następnie na rentę inwalidzką a później uzyskał prawa emerytalne.

Lata kierowania miastem przez T. Krzemińskiego to okres dokończenia dzieła 25-letniego okresu odbudowy miasta z ogromnych zniszczeń wojennych i jego przygotowanie do intensywnej rozbudowy. Wielkim sukcesem było zdobycie przez Żory w 1969 r. tytułu „Mistrza Gospodarności” w skali ogólnopolskiej i odznaczenia miasta „Wielką Złotą Odznaką – Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego”.

Tadeusz Krzemiński był także głównym koordynatorem i gospodarzem kilkudniowych uroczystości 700-lecia Żor obchodzonych w 1972 r.

Był odznaczony wieloma odznaczeniami w tym m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, który otrzymał w 1972 r.

Zmarł 5 sierpnia 1995 r. i został pochowany na cmentarzu katolickim w Żorach przy ul. Nowej.

Opr. G.U.

MGR INŻ. ZENON WUJEK

Naczelnik Miasta Żory

od 1.06.1975 do 16.02.1977 r.

Naczelnik Miasta i Gminy Żory

od 17.02.1977 do 30.09.1997 r.

Urodził się 3 września 1927 r. w Katowicach, w rodzinie inteligenckiej, jako syn Antoniego i Anny z domu Mendlik.

Szkolę podstawową i Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza ukończył w Katowicach. W latach 1950-1954 studiował w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Szczecinie, pracując równocześnie przez ostatnie trzy semestry jako młodszy asystent. W 1956 r. ukończył drugi stopień studiów na Politechnice Krakowskiej, uzyskując tytuł magistra inżyniera architekta.

Zenon Wujek

Po ukończeniu studiów pracował w Biurze Projektów Górniczych w Katowicach na stanowisku starszego projektanta i kierownika zespołu.

W 1957 r. ożenił się z Jadwigą Wypiór i przeszedł do pracy w ówczesnych radach narodowych zajmując stanowisko Architekta Miejskiego w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku od 1957 do 1969 r., a następnie to samo stanowisko w powiatowej radzie w Wodzisławiu Śl. w latach 1969 do 1972. Pod koniec 1972 wrócił do pracy w Rybniku i w styczniu 1973 r. został powołany na funkcję Zastępcy Naczelnika Miasta Rybnika, którą pełnił do końca maja 1975 r. Po likwidacji powiatów, 1 czerwca 1975 r. powołano go na stanowisko Naczelnika Miasta Żory, co potwierdziła wyborem Miejska Rada Narodowa uchwałą z 19 czerwca tegoż roku.

Zenon Wujek kierował miastem do września 1977 r. W tym czasie trwała już intensywna rozbudowa Żor. Powstawały nowe osiedla i projektowano dalsze kompleksy infrastruktury miejskiej. W lutym 1977 r., w trakcie korekty granic administracyjnych, ówczesna gmina Suszec, stała się gminą Żory i została włączona do miasta. Powstała wtedy jednostka administracyjna zwana Miastem i Gminą Żory a Zenon Wujek był jej pierwszym naczelnikiem.

Odszedł z tego stanowiska 30 września 1977 r. wracając do pracy projektowej (starszy projektant a później kierownik pracowni) w Miastoprojekcie Gliwice. Tam pracował do 1989 r., przechodząc pod koniec tego roku na emeryturę.

Od wielu lat mieszka w Rybniku.

Opr. G.U.

Grzegorz Utrata

MGR GRZEGORZ UTRATA

***Naczelnik Miasta i Gminy Żory
od 1.10.1977 r.***

***Prezydent Miasta Żory
od 1.12.1982 do 17.10.1989 r.***

Urodził się 18 czerwca 1942 r. w Rydułtowach. Szkołę podstawową i Liceum Ogólnokształcące ukończył w swej rodzinnej miejscowości. Studiował w Krakowie kończąc Wyższą Szkołę Pedagogiczną i uzyskując tytuł magistra biologii. Pracę zawodową rozpoczął jako nauczyciel w Szkole Podstawowej Nr 1 a następnie przeszedł do pracy w charakterze nauczyciela Liceum Ogólnokształcącego w Rydułtowach, gdzie pracował do 1974 r. Na przełomie 1974/75 pełnił funkcję Przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Rydułtowach. Po likwidacji

powiatów w 1975 r. przeniósł się do pracy w administracji państwowej w Żorach na stanowisko Inspektora Oświaty i Wychowania a równocześnie kierownika Wydziału Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki w Urzędzie Miejskim. 1 października 1977 r. powierzono mu obowiązki Naczelnika Miasta i Gminy Żory. W 1982 r. po reaktywowaniu i usamodzielnieniu się gminy Suszec został Prezydentem Miasta Żory. Funkcję tę sprawował do 17 października 1989 r. tj. do przejścia na rentę inwalidzką. Od 1989 r. pracuje w niepełnym wymiarze godzin jako nauczyciel i od 1994 r. jest emerytem.

Od 1991 r. działa aktywnie w Zarządzie TMMŻ. Jest długoletnim instruktorem Związku Harcerstwa Polskiego. Odznaczony został m.in. w 1986 r. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Okres kierowania przez niego miastem przypadł na czas intensywnej rozbudowy Żor. Powstawały wówczas nowe osiedla mieszkaniowe, infrastruktura techniczna, socjalna i kulturalna. Budowano nowe zakłady przemysłowe m.in. KWK „Żory”, KWK „Krupiński”, Zakłady Tworzyw Sztucznych „Erg II” i inne. Wielokrotnie zwiększyła się liczba mieszkańców Żor, dla których rozwijano bazę socjalną; szczególnie pracownicze ogrody działkowe.

Opr. E.B.

INŻ. MARIA PAŁUCHOWSKA

***Prezydent Miasta Żory
od 18.10.1989 do 13.06.1990 r.***

Urodziła się 19 maja 1951 r. w Inowrocławiu. Tam również ukończyła szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące. Studiowała na Politechnice Śląskiej w Gliwicach uzyskując w 1973 r. dyplom inżyniera mechanika.

W 1976 r. wyszła za mąż za Andrzeja Pałuchowskiego. Osiedlili się w Żorach w rok później.

Pracę zawodową rozpoczęła jako asystent projektanta w Zakładzie Studiów i Projektów „Progor” w Katowicach. Następnie przez prawie dwa lata była specjalistą w Kombinacie Budownictwa Mieszkaniowego PW „Fadom” w Żorach. Stamtąd przeniosła się w 1980 r. do organizującej się Spółdzielni Mieszkaniowej w Żorach na stanowisko pełnomocnika do spraw inwestycji. Na tym stanowisku, przy ścisłej współpracy z władzami miasta, koordynowała budowę osiedli mieszkaniowych.

Maria Pałuchowska

W dniu 1.10.1987 r. na zasadzie porozumienia stron przeszła do pracy w Urzędzie Miejskim obejmując stanowisko wiceprezydenta, zaś od 18.10.1989 r. pełniła obowiązki Prezydenta Miasta z nominacji Wojewody Katowickiego. Miejska Rada Narodowa dokonała jej formalnego wyboru na to stanowisko 13 lutego 1990 r. Z zajmowanego stanowiska zrezygnowała 13 czerwca 1990 r.

W czasie pełnienia przez nią stanowiska wiceprezydenta a następnie prezydenta miasta zrealizowano szereg inwestycji w tym szczególnie komunalnych. Rozpoczęto planową budowę budynków z mieszkaniami komunalnymi o wysokim standardzie. Kontynuowano budowę dróg obwodnich oraz przygotowano dokumentacyjnie kilka obiektów infrastruktury społecznej.

Obecnie Maria Pałuchowska pracuje na stanowisku wiceprezesa żorskiej Spółdzielni Mieszkaniowej.

Opr. G.U.

Jan Huzarewicz

INŻ. JAN HUZAREWICZ

***Prezydent Miasta Żory
od 14.06.1990 do 11.11.1991 r.***

Urodził się 9 listopada 1948 r. w miejscowości Chomiąża, woj. opolskie. Posiada wykształcenie wyższe techniczne – jest inżynierem elektrykiem.

Od 1972 r. pracował na różnych odpowiedzialnych stanowiskach w kopalni „Rymer” i „Krupiński”. Był jednym z organizatorów a następnie przewodniczącym Żorskiego Komitetu Obywatelskiego w 1990 r.

W dniu 13 czerwca 1990 r. został wybrany Prezydentem Miasta i funkcję tę sprawował do 11 listopada 1991 r. Potem wrócił na kopalnię „Krupiński” na poprzednio zajmowane stanowisko.

W czasie jego pracy na stanowisku Prezydenta Miasta dokonano reformy struktur Urzędu Miejskiego dostosowując je do wypełniania zadań administracji samorządowej. Kontynuowane były inwestycje z zakresu gospodarki miejskiej rozpoczęte w poprzednich latach.

Rozpoczął działalność powołany przez Radę Miejską, Zarząd Miasta pod przewodnictwem prezydenta.

Opr. E.B.

MGR ZYGMUNT ŁUKASZCZYK

***Prezydent Miasta Żory
od 12.11.1991 r.***

Jest rodowitym żorzaninem. Urodził się 11 czerwca 1961 r. Absolwent żorskiego Liceum Ogólnokształcącego im. Karola Miarki. W 1985 r. ukończył studia na Uniwersytecie Śląskim na Wydziale Matematyczno-Fizycznym i uzyskał tytuł magistra fizyki.

Pracę zawodową rozpoczął w 1985 r. jako nauczyciel fizyki w Zespole Szkół Zawodowych w Żorach.

Od 1973 r. należy do Związku Harcerstwa Polskiego – jest współzałożycielem powojennego harcerstwa wodnego w Żorach i wieloletnim instruktorem ZHP.

5 marca 1990 r. został wiceprezydentem Żor, a 7 kwietnia 1992 r. objął stanowisko Prezydenta Miasta, które pełni do dnia dzisiejszego.

Okres jego pracy w kierowaniu miastem charakteryzuje się głębokimi zmianami restrukturyzacyjnymi w całokształcie gospodarki miejskiej. Jej przystosowaniem i funkcjonowaniem w warunkach gospodarki rynkowej. Przebudowana została struktura administracji miejskiej i jednostek pomocniczych (w aspekcie ustawy o samorządzie terytorialnym). W mieście powołano szereg nowych instytucji oświatowych, kulturalnych i społecznych. Wykonano szereg prac modernizacyjno-remontowych (w tym głównie Śródmieścia). Prowadzone są inwestycje ukierunkowane na infrastrukturę komunalną i socjalną. Rozwija się nowy system budownictwa jednorodzinnego. Nawiązano szereg kontaktów zagranicznych. Zygmunt Łukaszczyk jest głównym koordynatorem i gospodarzem wielu uroczystości związanych z jubileuszowym rokiem 725-lecia Żor.

Opr. G.U.

Zygmunt Łukaszczyk

LUDZIE, O KTÓRYCH NALEŻY PAMIĘTAĆ

Kontynuujemy, jak w poprzednich „Informatorach”, prezentację życiorysów ludzi, którzy swoją pracą i działalnością dla naszego miasta zasłużyli na pamięć.

Julian Samulowski

LEOKADIA KOPER

JULIAN SAMULOWSKI

***Organista, dyrygent,
działacz dla sprawy polskiej***

Urodził się 25 maja 1890 r. w Gietrzwałdzie na Warmii. Pochodził ze znanej patriotycznej rodziny Samulowskich. Jego ojciec Andrzej, był znany poetą i księgarzem. Julian kształcił się w szkole muzycznej w Świętej Lipce następnie w konserwatorium w Berlinie. Był uczniem Feliksa Nowowiejskiego. W czasie studiów często zastępował swego mistrza w dyrygowaniu chórem, a także w graniu na organach w kościele. Studia ukończył w 1913 r. W poszukiwaniu pracy przyjechał na Śląsk, skąd pochodziła jego matka Marta z domu Nowacka, urodzona w Mikołowie. W tym samym

roku rozpoczął pracę w Żorach jako organista i dyrygent chóru kościelnego, gdzie poznał swoją przyszłą żonę Gertrudę König.

Po I wojnie światowej, podczas której został wcielony do wojska, wrócił do Żor, gdzie w styczniu 1919 r. objął dyrygenturę chóru Towarzystwa Śpiewaczego „Feniks”. Było ono szkołą polskości i szermierzem sprawy polskiej na terenie miasta. Z tego Towarzystwa wywodzili się organizatorzy powstań śląskich oraz działacze plebiscytowi. Ich członkowie przyczynili się do rozbitcia zebrania niemieckiej organizacji tzw. „Verband zum Schütze Oberschlesiens”. Było to powodem aresztowania Juliana Samulowskiego – dyrygenta chóru oraz jego szwagra Bonifacego Bałdyka, ówczesnego prezesa Towarzystwa Śpiewaczego. Decyzją Sądu Wojewódzkiego zostali osadzeni w ciężkim więzieniu w Brzegu. Po 6 miesiącach, w sierpniu 1919 r. wrócili z więzienia i znowu zaangażowali się w prace polskich organizacji, między innymi zajęli się przygotowywaniem wyborów komunalnych, wciągając do akcji wszystkich członków chóru. W wyniku tych wyborów, w Żorach – mieście uważanym za najbardziej zniemczone na Śląsku, wybrano najwięcej polskich radnych.

Jesienią 1919 r. Julian Samulowski wyjechał na Warmię do Gietrzwałdu, gdzie brał udział w reaktywowaniu Towarzystwa Ludowego. Następnie uczęszczał na kurs dla agitatorów plebiscytowych w Warszawie. Po krótkim pobycie w Ostródzkiem wrócił do Żor. W grudniu 1919 r. dyrygował już koncertem kolęd śpiewanych po polsku w kościele św. św. Filipa i Jakuba w Żorach.

W lutym 1920 r. Związek Polskich Kół Śpiewaczych w Bytomiu mianował Juliana Samulowskiego dyrygentem związkowym. Następnie brał udział w II powstaniu śląskim. Po jego upadku, jako dyrygent związkowy organizował zjazdy kół śpiewaczych okręgu opolskiego i wodzisławskiego. Skomponował kilka utworów na użytek chóru kościelnego. Doprowadził do końca prace przy organizowaniu I Ogólnosląskiego Zjazdu Kół Śpiewaczych. W 1921 r. został powołany na stanowisko dyrygenta orkiestry plebiscytowej. Zorganizował w Bytomiu kurs chórmistrzów, na którym przez miesiąc codziennie przez 7 godzin kształcono przyszłych dyrygentów chórów śląskich. Brał czynny udział w III powstaniu śląskim. Po powstaniu, ze względów rodzinnych podjął pracę w Dyrekcji Kolei Państwowych w Katowicach jako kapelmistrz a następnie w Królewskiej Hucie, jako organista. W 1922 r. był dyrygentem orkiestry w kopalni „Knurów” i skomponował muzykę do „*Dwóch stacji Bożego Ciała*” oraz utwór „*Wycieczka*”, który był pieśnią popisową I Wszechpolskiego Zjazdu Kół Śpiewaczych w Warszawie.

Julian Samulowski był człowiekiem niepokornym, a częste zatargi nie tylko na tle politycznym przyczyniły się do tego, że często zmieniał pracę i miejsce zamieszkania. Każde z jego czworga dzieci (Irena Bartnicka, Janina Rotter, Barbara Ludowicz-Zubczyńska i syn Józef) urodziło się w innym mieście. W latach 1922-29 pracował jako organista, kapelmistrz oraz nauczyciel muzyki w gimnazjum w Rybniku. W latach 1930-31 zajął się działalnością polityczną, będąc zwolennikiem Wojciecha Korfanteo. Jednak na skutek stanowczego sprzeciwu żony, działalności tej zaprzestał. Do wybuchu II wojny światowej pracował w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Katowicach jako urzędnik i kapelmistrz, będąc jednocześnie dyrygentem chóru „Feniks” w Żorach. W tym czasie skomponował utwory dla dwóch dalszych stacji Bożego Ciała. Opracował też szereg pieśni religijnych i okolicznościowych, które przez wiele lat były śpiewane przez śląskie chóry.

Na początku okupacji hitlerowskiej, w maju 1940 r. został aresztowany przez gestapo i osadzony w obozie koncentracyjnym w Mauthausen-Gusen, gdzie zmarł 8 listopada 1940 r. Urna z prochami spoczywa na cmentarzu w Żorach. Jego jedyny syn Józef w wieku niespełna 17 lat został 20 grudnia 1944 r. wcielony do Wehrmachtu i zaginął bez wieści.

Rękopisy utworów Juliana Samulowskiego wraz z całym dobytkiem rodziny pochłonęła pożoga wojenna w 1945 r. Skomponował między innymi takie twory jak: „*Przed tak Wielkim Sakramentem*” oraz „*W Sakramencie Utajony*” 4 kolędy wydane przez Związek Kół Śpiewaczych. Był autorem wspomnianych już pieśni do czterech stacji Bożego Ciała, które w całości wykonane były tylko jeden raz przez chór w 1939 r. Ponadto opracował utwory na chór i orkiestrę np. „*W mogile ciemnej*” (z chóru męskiego Orłowskiego) „*Zmarły człowiecze*” „*Witaj Królowo Nieba*” (z melodii ludowych).

W 1986 roku minęła setna rocznica działalności „Gazety Olsztyńskiej” wychodzącej do dziś. Założycielem jej był ojciec Juliana-Andrzej Samulowski, jedyny polski księgarz na Warmii. Z tej okazji Julian Samulowski, jako współpracujący z tą gazetą i walczący o Polskę otrzymał pośmiertnie odznakę „Rodła”.

ŹRÓDŁA:

- 1) *Gazeta Olsztyńska* z dnia 25 maja 1990 r.
- 2) RAJMUND HANKE, *Silesia Cantat*, 1996
- 3) TADEUSZ ORAWSKI, *Słownik Biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla*, 1983
- 4) *Relacje ustne rodziny potwierdzone dokumentami dotyczącymi utworów Juliana Samulowskiego, wydanych przez Związek Kół Śpiewaczych w latach 1945-1947.*
- 5) PIOTR ŚWIERC, *Monografia folkloru Górnego Śląska – ruch śpiewaczy*, 1989

Sylwin Łypek

EWA DZIADEK

DR SYLWIN ŁYPEK

Nie pochodził z Żor ani okolic, nie chodził tu do szkoły i nie zdawał w tutejszym gimnazjum matury, a jednak wtopił się w żorską społeczność, której bez reszty całym sercem poświęcał swój czas i swoje umiejętności. Kiedy w szesnastolecie powojenne rybnicki tygodnik „Nowiny” ogłosił listę najbardziej zasłużonych ludzi tego okresu w poszczególnych miastach powiatu, dr Sylwin Łypek został „Człowiekiem Żor”.

Urodził się 6.02.1895 r. w Będzinie w rodzinie mieszczańskiej. Po złożeniu matury w 1916 r. pracował jako sanitariusz w szpitalu, następnie 5.11.1918 r. ochotniczo wstąpił do Wojska Polskiego w Mińsku Mazowieckim. Brał udział w bitwie pod Lwowem przeciwko Armii Czerwonej. Już

w wolnej Polsce przez władze wojskowe, został skierowany na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. W lutym 1921 r. oddelegowano go do prac sanitarnych w III powstaniu śląskim. Jako podporucznik, dowódca kompanii sanitarnej, zorganizował kompanię sanitarną Nr 4, a następnie pociąg ewakuacyjny Nr 3 z miejscem postoju w Lublińcu. Tu asystował przy zabiegach operacyjnych dr Zapiatyńskiemu, ratując życie powstańcom. Za udział w III powstaniu śląskim, otrzymał Śląski Krzyż Walecznych.

Podporucznik Sylwin Łypek wrócił na studia. W 1925 r. otrzymał dyplom lekarza i w tym samym roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Jedyńską. Był związany umową, że w zamian za skierowanie na studia i państwowe stypendium przez 3 lata będzie pracował w wojskowych szpitalach. Los zrzucił tak, że pozostał w mundurze o wiele dłużej.

Zaraz po studiach został skierowany do wojsk saperskich w Lidzie, gdzie pracował 2 lata, potem rok w Szpitalu Wojskowym w Kielcach, następnie w Starzowie Kieleckim był lekarzem batalionowym, a od 1930 do 1939 r. w Brzeżanach (woj. lwowskie) został Naczelnym Lekarzem Pułku 51 w randze majora.

Dr Sylwin Łypek brał udział w kampanii wrześniowej. Po rozbrojeniu pułku w październiku 1939 r. przekroczył w Zakopanem polską granicę i dostał się na Węgry, gdzie pracował jako lekarz dla internowanych. Udało mu się przedostać do Francji 26.04.1940 r., a już 23.06.1940 r. wylądował w Anglii. Otrzymał przydział do 16-tej Brygady Pancерnej gen. Maczka w Szkocji, gdzie w charakterze lekarza wojskowego przebywał do końca wojny.

Rodzina doktora Sylwina Łypka (żona Jadwiga oraz córki Krystyna i Alina), przeżyły okupację w Warszawie, gdzie mieszkały matka i siostry pani Łypkowej. Po upadku powstania warszawskiego, udało im się uniknąć obozu w Pruszkowie i schroniły się u dalszej rodziny w podwarszawskiej miejscowości Brwinów. Po wycofaniu się Niemców ze stolicy, powróciły do Warszawy, gdzie zastały kompletnie zrujnowane mieszkanie. Zatrzymały się na krótki okres w ocalałym mieszkaniu siostry, potem przeniosły się do rodziny męża w Będzinie. Wkrótce starsza z córek, Krystyna, rozpoczęła studia farmaceutyczne na Uniwersytecie Warszawskim, a młodsza Alina uczęszczała do szkoły średniej w Będzinie. Pani Łypkowa kursowała między Będzinem a Warszawą, żeby dorywczymi pracami w Warszawie zarobić na utrzymanie rodziny. W Będzinie miało miejsce radosne powitanie męża i ojca, kiedy wiosną 1947 r. dr Łypek wrócił z wojny.

Już od 15.07.1947 r. zaczął pracować w Żorach jako lekarz rejonowy. W zniszczonym wojną mieście trudno było o uruchomienie przychodni z prawdziwego zdarzenia. W kamienicy p. Szymali na Dolnym Przedmieściu, dr Wilhelm Bielich przyjmował ubezpieczonych pacjentów z rejonu. „Przychodnia” składała się z gabinetu lekarskiego, zabiegowego i poczekalni. Tutaj na „drugą zmianę” rozpoczął pracę dr Łypek. W tym czasie zaczęła się odbudowa zbombardowanej willi przy ulicy Dworcowej 12 z przeznaczeniem na przychodnię rejonową. Dr Łypek został mianowany jej kierownikiem, więc doradzał i pilnował budowy pod względem fachowym. W 1949 r. oddano do użytku przychodnię zwaną pierwotnie „Miejski Ośrodek Zdrowia”, która jak na powojenne czasy, była wręcz luksusowa, obszerna, widna, czystutka. Znalazło się w niej również mieszkanie dla dr Łypka i jego rodziny.

W Miejskim Ośrodku Zdrowia przez pierwsze dwa lata pracowali tylko dr Łypek i dr Małkuszewski. Przyjmowali pacjentów z ogromnego rejonu, do którego należały wsie, obecnie od wielu lat mające swoje przychodnie, jak Suszec, Gotartowice, Szeroka. Wtedy istniały tylko nieliczne przychodnie przy-

zakładowe, nie było podziału na przemysłową i ogólną służbę zdrowia. Dosłownie wszyscy: kolejarze, górnicy, dorośli i dzieci tłumnie wypełniali poczekalnię, a dwaj lekarze mieli pełne ręce roboty. Wkrótce uruchomiono gabinet lekarski przy LO w którym od 7.30 do 10.30, przed rozpoczęciem pracy w przychodni pracował dr Łypek. Nie da się opisać, z jaką precyzyjną dokładnością i punktualnością, dzielił swój wielogodzinny dzień pracy. Do obowiązków lekarza rejonowego należały także wizyty domowe, które dr Łypek odbywał pieszo lub jeździł na rowerze. Z czasem kupił sobie starą ifę-dekawkę, którą garażował w sąsiednim Przedsiębiorstwie Remontowo-Budowlanym. Ifa prychała, zapalała i gasła, podskakiwała wypuszczając rurą wydechową takie ilości gazów spalinowych, że trzeba było zasłaniać usta oraz nos chusteczką oraz prędko zamykać okna. A ileż razy psuła się w terenie! Naprawiali ją z reguły różni majsterkowicze, a najczęściej stary żorski mechanik Konrad Widera, bo warsztatów naprawczych było wtedy niewiele. Zdarzyło się, że w mroźną i śnieżną zimę doktor wezwany był do chorego w Woszczycach. Dojechał do celu, ale z powrotem ani rusz. Ifa zepsuła się na dobre i do Żor przyciągnęły ją konie. Długo mówiło się o triumfalnym wjeździe Doktora przed przychodnię, jak na rydwanie. Wspominają o tym mieszkańcy Woszczyc i Żor.

Dr Łypek godził pracę zawodową z pracą społeczną. Był radnym miejskim, a także Przewodniczącym Komisji Zdrowia.

Z czasem powiększało się grono żorskich lekarzy. Pod koniec 1951 r. podjęła pracę w żorskim szpitalu dr Cywińska, która również 3 godziny przyjmowała w poradni dziecięcej w Miejskim Ośrodku Zdrowia. W kwietniu 1952 r. zatrudnił się w przychodni dr Bolesław Chwiłowicz, który zajął miejsce dr Małkuszewskiego, po jego zmianie miejsca zamieszkania i pracy. Gdy dr Cywińska, która specjalizowała się w chirurgii, zrezynowała z pracy w poradni dziecięcej, miejsce jej zajęła w kwietniu 1953 r. dr Ewelina Hermanowa, która przez wiele lat prowadziła poradnię dla chorych i zdrowych dzieci, szczepienia, a także przejęła gabinet w LO, w którym dotąd pracuje.

Wtedy dr Łypek zajął się dodatkowo higieną pracy. Badał kierowców i nowo przyjmowanych pracowników. Często, żeby oszczędzić pacjentom drogi do Żor, zabierał wszystko, co potrzebne do badania (łącznie z tablicami do badania wzroku), uzgadniał z gminą godzinę i miejsce (np. w szkole), zabierał z sobą pielęgniarkę i wspomnianą ifą toczył się z szybkością 30 km/godz. na wyznaczone miejsce.

Od lipca 1959 r. do września 1962 r. oprócz kierownictwa Przychodni Rejonowej Nr 1 w Żorach (zwanej pierwotnie Miejski Ośrodek Zdrowia) powierzono doktorowi Łypkowi funkcję Kierownika Przychodni Obwodowej w Rybniku. Od października 1965 r. był Kierownikiem Referatu Profilaktyki i Lecznictwa przy PRN w Rybniku, a następnie wrócił na stanowisko Kierownika Przychodni Obwodowej.

Kierownik Przychodni Obwodowej był faktycznie zastępcą Kierownika Wydziału Zdrowia do spraw leczenia otwartego. Do jego obowiązków należało nadzorowanie wszystkich przychodni rejonowych w powiecie.

Dzień pracy zaczynał dr Łypek o godz. 7.00 obchodem całej przychodni. Wszędzie zaglądał, z każdym zamieniał parę słów. Zatrzymywał się na chwilę w holu, gdy zjawiała się pani Wiktoria Dudowa niezapomniana starsza pani, do której między innymi należało codzienne odbieranie recept z przychodni i przynoszenie leków z apteki. Doktor podając jej recepty, pytał zniżonym głosem – „co nowego w mieście?”. Słuchał i uśmiechał się swoim uroczym uśmiechem, po czym szybko wychodził, bo już czekał samochód służbowy, który wiozł go do Rybnika do Obwodowej Przychodni. Wracał około 12.00. Zdarzało mu się, że między obiadem a rozpoczęciem przyjęć o 14.00 zdążył załatwić jakąś sprawę związaną ze swoją pracą społeczną. Przyjmował do godziny 19.00. Pośpiesznie wbiegał na górę, do mieszkania. Nieraz słysząc było, jak z ostatniego schodu wołał: „Wiśko, kolację!”. Śpieszył się, bo natychmiast po kolacji zabierał swoją torbę lekarską i zupełnie bezinteresownie, nie proszony przez nikogo odwiedzał, obłożnie chorych pacjentów.

Wydaje się, że jeszcze widzę, jak długim, równym, wojskowym krokiem zmierza w kierunku śródmieścia lub Kleszczówki. Mierzył swoim chorym ciśnienie, badał ich, zapisywał leki, ale przede wszystkim głaskał, pocieszał i dodawał otuchy. Dawał im to, czego chorzy potrzebują najbardziej: fachową pomoc i serdeczność. Nie przypadkiem mówiono o nim „nasz żorski dr Judym”.

Latem 1970 roku dr Sylwin Łypek odszedł na emeryturę i przeniósł się do Krakowa, gdzie kupił maleńkie mieszkanie – dorobek całego życia. Wybrał Kraków, ponieważ tutaj mieszkała z rodziną młodsza z jego córek.

W 1976 r. były Naczelnik Miasta Tadeusz Krzemiński i Lekarz Naczelnny Obwodu Żory dr Bolesław Chwiłowicz zawieźli doktorowi Łypkowi odznakę „Zasłużony dla miasta Żory”, co łączyło się z wpisem do Księgi Ludzi Zasłużonych dla miasta Żory. Chociaż, dr Sylwin Łypek w ciągu wielu lat swojej pracy otrzymywał różne odznaczenia, to jednak to ostatnie najbardziej go ucieszyło.

Dr Sylwin Łypek zmarł w Krakowie 16.04.1977 r. Spoczywa na Cmentarzu Rakowickim we wspólnej mogile z żoną Jadwigą, zmarłą 5 lat później.

W pamięci wielu żorzan pozostał lekarzem-społecznikiem, „żorskim doktorem Judymem”, a w pamięci pracowników, wymagającym, ale bardzo kochanym przełożonym.

ŹRÓDŁA:

- 1) Biblioteka Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach „Słownik medycyny i farmacji Śląska Górnego i Cieszyńskiego”.
- 2) Relacje ustne i pisemne córek dr. Łypka.
- 3) Własne wspomnienia z długoletniej współpracy z doktorem Łypkiem.

ALFRED ALOJZY PASZENDA

**Artysta-muzyk,
twórca hejnału żorskiego**

*Alfred Alojzy Paszenda jako dyrygent.
Rok 1972.*

Urodził się 26 kwietnia 1916 r. w Pietrzkowicach (obecnie Rydułtowy). Pod koniec lat trzydziestych studiował w Śląskim Konserwatorium Muzycznym w Katowicach. W 1945 r. wrócił do Polski z Francji, gdzie zagnały go wojenne losy.

W latach 1946-47 był dyrygentem orkiestry Związku Zawodowego Górników przy kopalni „Rydułtowy”. W 1947 r. rozpoczął okres pracy w szkolnictwie, zostając nauczycielem śpiewu w Gimnazjum Chemicznym w Knurowie gdzie pracował 4 lata. W latach 1951-54 był nauczycielem gry na skrzypcach w Państwowej Szkole Muzycznej w Rybniku. W 1955 r. zdał egzamin na nauczyciela szkół muzycznych I stopnia w zakresie gry na

skrzypcach. W tym samym roku rozpoczął pracę jako nauczyciel muzyki w rybnickim Liceum Pedagogicznym oraz w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Rybniku. Współpraca z obydwojoma szkołami trwała do roku 1961, kiedy to przeszedł do pracy w Społecznym Ognisku Muzycznym w Rybniku i Żorach. W tym okresie uczył gry na gitarze, akordeonie i pianinie. W latach siedemdziesiątych spośród swoich uczniów utworzył orkiestrę młodzieżową, działającą przy Domu Kultury w Żorach. Uczył również muzyki w Szkole Podstawowej w Kleszczowie. Poza tym prowadził orkiestrę dętą przy KWK „Borynia”. Był też współtwórcą zespołu „Żorskie Smyczki”. W 1972 r. skomponował hejnał żorski uświetniający obchody 700-lecia miasta. Pracował również jako muzyk w Filharmonii ROW w Rybniku, początkowo jako fagocista, przeszedł potem do drugich skrzypiec, by w końcu grać na altówce. Był utalentowanym multi-instrumentalistą.

Z dniem 1 września 1976 przeszedł na emeryturę, ale pozostał nadal czynnym zawodowo. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych dyrygował Raciborską Orkiestrą Symfoniczną.

Ostatnie 6 lat życia spędził w Niemczech w Hamburgu, gdzie zmarł 4 sierpnia 1996 r. Pochowany został w Żorach.

Muzyczne pasje ojca jako skrzypaczka, kontynuuje jego córka Irena Szostek.

JÓZEF MIKOŁAJEC (1894-1951)

Urodził się 2 października 1894 r. w Osinach. Po ukończeniu szkoły powszechnej w latach 1911-1914, pobierał nauki w Szkole Murarstwa w Opolu. Od lutego 1915 r. do grudnia 1918 r. walczył na frontach I wojny światowej. Pod koniec wojny został ranny w nogę.

W związku małżeńskim, który zawarł 20 października 1919 r. z Anielą Sojka urodziły się: w 1920 r. – Maria, która zmarła jako kilkutygodniowe niemowlę, w 1922 r. – Aniela, w 1923 r. – Agnieszka i w 1925 r. – Eugenia.

Józef Mikołajec brał udział w powstaniach śląskich i został za to odznaczony. Po powstaniach pracował na okolicznych budowach, a w 1923 r. wyjechał na 2 lata do Warszawy, by zdobyć kwalifikacje budowniczego.

W 1931 r. został rzeczywistym członkiem „Cechu Mularzy Chrześcijan” miasta stołecznego Warszawy zapisanym w Księdze Mistrzów.

Z „Bractwem Kurkowym” związał się w okresie międzywojennym i był jego aktywnym członkiem. Tytuł „Króla Kurkowego” zdobył dwukrotnie: w 1930 r. i prawdopodobnie w 1939 r. Dopiero po 15 latach w trakcie prac ogrodniczych na jego posesji odnaleziono zakopane w ziemi insygnia Króla Kurkowego i inne pamiątki Strzeleckiego Bractwa Kurkowego oraz Związku Powstańców Śląskich (ukryte przed okupantem we wrześniu 1939 r.)

W 1935 r. założył w Żorach własną firmę budowlaną. W tym samym roku wstąpił do Narodowego Chrześcijańskiego Zjednoczenia Pracy (BBWR na Śląsku). Miał opinię solidnego i dokładnego wykonawcy, na terenie Żor wybudował między innymi gmach Liceum Ogólnokształcącego im. Karola Miarki, w Rybniku szkołę ss „Urszulanek”, w Wiśle Zdroju kompleks budynków z pocztą oraz pracował również poza terenem województwa śląskiego. Jego działalność zawodową przerwała II wojna światowa, w której walczył jako ochotnik w szeregach Wojska Polskiego. W 1939 r. dostał się do niewoli, z której wrócił w grudniu tego samego roku, a już w kwietniu 1940 r. został aresztowany i wysłany do obozu koncentracyjnego w Dachau. Z obozu wrócił po 9 miesiącach i w porę ostrzeżony ukrywał się. W 1941 r. „wyemigrował” na tereny Generalnej Guberni. Dzięki znajomości języka niemieckiego dostał pracę w firmie budowlanej, która pracowała w Kijowie. Stamtąd wiosną 1945 r. wrócił do domu idąc za posuwającym się frontem wojsk radzieckich. Wznowił

*Józef Mikołajec w gali króla kurkowego.
Rok 1931.*

działalność swojej firmy budowlanej i odbudował w Żorach kościół parafialny pod wezwaniem św. Filipa i Jakuba i szkołę podstawową (dziś SP2). W grudniu 1948 roku został aresztowany pod zarzutem przynależności do Armii Krajowej. Wywieziony do Raciborza dopiero w maju 1949 r. wrócił do domu po rozprawie sądowej, która uwolniła go od niesłusznego zarzutu. Nadal prowadził swą firmę aż do sierpnia 1950 r. Wówczas to Urząd Skarbowy nałożył na firmę „domiar” i zajął jej majątek ruchomy

Te działania zrujnowały mu zdrowie. Ponadto operacja w lutym 1951 roku wykazała nowotwór żołądka. Józef Mikołajec zmarł w październiku 1951 r. Pochowano go na cmentarzu katolickim w Krzyżowicach.

KSIĄDZ AUGUSTYN BOGUSŁAW WELTZEL – DZIEJOPISARZ ŻOR

kronikarz i badacz dziejów Śląska

W tym roku przypada 180 rocznica urodzin i 100 rocznica zgonu jednego z największych badaczy historycznych Śląska – Augustyna Bogusława Weltzla, autora obszernej książki „*Historia miasta Żory na Górnym Śląsku*”.

Urodził się 9 kwietnia 1817 r. w Jelczu, pow. Oława. jego ojciec był robotnikiem leśnym u hrabiego Saurma-Jeltsch, zaś jego matka Zuzanna Maria Anna z domu Adam była córką muzyka z Olesna. Pochodził z wielodzietnej rodziny, lecz mimo niedostatku rodzice zatroszczyli się o jego wykształcenie. Ukończył Wydział Teologiczny przy Uniwersytecie we Wrocławiu. W czasie studiów wiele czasu wolnego poświęcił nauce języka polskiego, o czym później w swym życiorysie napisał: „etiam in lingua polonica exercebar” (również ćwiczyłem się w języku polskim)”. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w owych czasach język polski w poszczególnych wsiach powiatu oławskiego, między innymi w Jelczu, Laskowicach i innych miejscowościach był językiem górującym, a nabożeństwa kościelne w tych miejscowościach odbywały się jeszcze w języku polskim. Znajomość języka polskiego była mu również bardzo potrzebna w badaniach historycznych Śląska.

W dniu 8 maja 1842 został wyświęcony na kapłana. Akt ten odbył się we Wrocławiu, a następnie hrabia Saurma-Jeltsch w porozumieniu z naczelnym prezydentem skierowali go do pracy duszpasterskiej w Tworkowie.

Jednak w tym samym roku Weltzel został wysłany do Szczecina, gdzie zlecono mu pracę w miastach garnizonowych Pomorza, jak również w niektórych miejscowościach Brandenburgii, gdzie znajdowały się rozproszone miejscowości z ludnością wyznania katolickiego. Tam też wraz z radcą duchownym Müllerem rozpoczął swe badania historyczne. Dzięki tej działalności został wybrany do korporacji naukowej składającej się z ewangelików.

Po czternastoletniej pracy kapłańskiej na Pomorzu przy poparciu hrabiego Saurmy-Jeltsch wraca do Tworkowa. W roku 1857 parafia tworkowska liczyła 1385 katolików, 5 protestantów i 2 Żydów. Na nowej placówce duszpasterskiej Weltzel rozwinął wielką działalność kronikarską. Już w roku 1859 stał się członkiem Stowarzyszenia Historycznego Dawnych Dziejów Śląska. W roku 1862 na wniosek słynnych historyków, Wolnego, Dudika i d’Elverta został powołany na członka sekcji historyczno-biograficznej w Brnie.

Największy rozgłos zdobył uzyskując poparcie samego prezydenta Opola dra von Viebahna. W tym czasie Viebahn poprzez wielokrotne monity zlecił poszczególnym burmistrzom wykonanie badań historycznych wszystkich miejscowości regionu. W roku 1859 z okazji szóstej rocznicy sekularyzacji klasztoru Cystersów w Rudach i napisanej przez Potthasta historii tego klasztoru, nastąpiło wydanie całego szeregu kronik.

W tym czasie ukazały się napisane przez Weltzla: „*Historia miasta Raciborza*” (1861), na zlecenie burmistrza Sempricha, „*Historia Koźla*” (1866) na prośbę magistratu tego miasta, „*Kronika Prudnika*” na zlecenie burmistrza Kammlera. Napisanie tych kronik przyniosło mu uznanie w kręgach naukowców, co spowodowało wybranie go obok adwokata Hahna 287 głosami na 297 możliwych, do pruskiego Landtagu. Jego następnym dziełem było napisanie „*Historii rodu hrabiego von Saurma-Jeltsch*”.

Augustyn B. Weltzel

W sierpniu 1871 r. zmarł znawca historii Gregor von Viebann, promotor Weltzla, a z nim do grobu poszły ważne dokumenty i plany związane z odtworzeniem górnośląskiej historii.

Z chwilą rozpoczęcia „kulturkampfu” Weltzel został zwolniony z obowiązku inspekcji szkoły w Tworkowie. Została również ograniczona jego działalność pisarska, nie mogły też zostać opublikowane jego dzieła, z wyjątkiem „*Historii barona von Eichendorff*”, która ukazała się w 1870 r. Światło dzienne ujrzały też mniejsze rozprawy w wydawanym czasopiśmie „*Rubenzahl*”. Na podkreślenie zasługuje też artykuł, który pojawił się w Śląskim Dzienniku Kościelnym pod tytułem „*Bractwo Corporis Christi w Jankowicach*” (1876 r.). Od 1874 r. Weltzel pisał najczęściej w ukazującym się „*Dzienniku raciborsko-głubczyckim*” w rubryce dotyczącej wiadomości historycznych, w której opisywał dzieje niektórych miejscowości, zamków i kościołów.

Ponieważ dotychczasowe wydanie „*Historii Raciborza*” rozeszło się w krótkim okresie oraz w związku ze znalezieniem dodatkowych materiałów dotyczących historii tego miasta, Weltzel przystąpił do opracowania nowego wydania, które po dokonaniu poprawek i uzupełnień ujrzało światło dzienne.

Równocześnie jako uzupełnienie do historii Raciborza w roku 1882 Weltzel napisał „*Kronikę Ostroga*” (przedmieścia Raciborza) i poświęcił ją Bawrothowi w związku z dwudziestopięcioleciem jubileuszu kapłańskiego. Mniej więcej w tym czasie pojawiła się „*Historia miasta Dobrodzienia oraz władców tej miejscowości*”. W roku następnym nastąpiło wydanie książki pod tytułem „*Historia rodu Prażmów*”, zaś w roku 1885 została wydana książka „*Historia archiprezbiteriatu Racibórz*”.

Ponieważ wielka część powiatu raciborskiego i cały powiat głubczycki należały do diecezji w Ołomuńcu, przeto i ten fakt miał Weltzel na uwadze, co potwierdził wydaniem w 1890 r. dwu zeszytów o zasiedlaniu krain położonych w okolicach Opawy. W książce zostało opisanych 14 miejscowości położonych na północ od Opawy. Utrzymywał też ścisłe kontakty z pisarzami i naukowcami działającymi po drugiej stronie granicy.

Pobudzony przez Hirscha jak również przez burmistrza Majorke, który z Dobrodzienia przeszedł do Zor na to samo stanowisko, Weltzel przystąpił do napisania „*Historii miasta Żory na Górnym Śląsku*”, liczącej 672 strony, która nie znalazła zainteresowania u mieszkańców tego miasta i sprawiła mu wiele kłopotów, a równocześnie wyrządziła szkody materialne. Od tego czasu unikał ryzyka wydawania obszernych dzieł i pisał jedynie małe rozprawy dla niektórych czasopism z przeznaczeniem dla wąskiego kręgu czytelników. Wydał też wiele artykułów na temat reformacji na Górnym Śląsku i „*Historię probostwa Kazimierz*” (pow. Głubczyce). W roku 1896 przy współudziale z dr. Chrzaszczem napisał pracę o życiu i czci św. Hiacynta w Kamieniu Wielkim (pow. Strzelce Opolskie). Jego ostatnia rozprawa na temat Zakładu Kolegialnego św. Bartłomieja w Głogowie pojawiła się w „*Historii Śląska*” w roku 1896. Podczas pobytu w Głogowie zestawił źródłowo „*Historię hrabiów Oppersdoff*”, która jako manuskrypt została przechowana w rodzinnym archiwum tego rodu.

Przez 40 lat w czasie wykonywania swej pracy duszpasterskiej posługiwał się również językiem polskim. Po polsku nie pisał jednak poprawnie, ponieważ w okresie „kulturkampfu” język polski został stopniowo wyrugowany z urzędów. W języku polskim pojawiły się w roku 1887 w Gliwicach „*Pomniki rodów z Gaszyna*”, prawie równocześnie „*Żywot błogosławionej Eufemii*”, która jako córka księcia raciborskiego, Przemysława, przebywała w klasztorze sióstr w Raciborzu. Zmarła ona 17 stycznia 1359 i otoczona została nimbem świętości. Pochowana została w kościele parafialnym w Raciborzu. Podczas „Kulturkampfu” pisał często w czasopismach skierowanych do prostego ludu, między innymi w „*Zeszytach opolskich*”. W roku 1874 pojawił się artykuł w wymienionych zeszytach pt. „*O dawnych podróżach do św. grobu*”, zaś w 1888 w czasopiśmie redagowanym przez księdza Sarnesa pt. „*Monika*” artykuł traktujący o górze św. Anny. Nie brak było też artykułów Weltzla redagowanych w Królewskiej Hucie (Chorzowie) przez Radziejewskiego w „*Katoliku*”. Aczkolwiek wielka część naukowej korespondencji księdza Weltzla zaginęła, to jednak w niektórych miejscowościach zachowało się ponad 30 listów prywatnych od biskupów, 400 podań i podziękowań od rodów szlacheckich i około 1000 artykułów, w których znajdują się ważne źródła i notatki do historii Śląska. Zwalczał w nich przesady i poglądy wrogie kościołowi, jak również twierdzenia niezgodne z prawdą historyczną.

Kiedy w czasopismach wrocławskich pojawiły się artykuły wrogo nastawione do Górnoszlązaków, Weltzel odważnie wystąpił w obronie mieszkańców tej ziemi.

Naczelny bibliotekarz Reichstagu, Potthast, nazwał Weltzla **Tacytem Górno-Śląska**, jego prawdziwym apologetą. Za swą działalność Weltzel otrzymał wiele wyróżnień. Do odznaczeń ze strony króla doszło nadanie mu w dniu 26 listopada 1889 przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu we Wrocławiu tytułu *doctora honoris causa* z pochwałą „*de historia Silesiae ecclesiastica excolenda optimo merito*” (najbardziej zasłużonemu starannie opracowanej historii kościoła Śląska).

Dzięki takim zaletom jak pogodne usposobienie, uprzejmość i dobroć zdobył sobie uznanie we wszystkich kręgach towarzyskich. Jak mało kto, całe swe życie poświęcił w służbie nauki i dociekaniu prawdy. Wyczerpująca praca przyspieszyła jego zgon. Zmarł 4 listopada 1897 r. Podczas uroczystości pogrzebowych mowy pożegnalne wygłosili radca duchowny Krahel z Raciborza w języku polskim i ksiądz Schafer w języku niemieckim, który zakończył swe przemówienie cytatem Estery ze Starego Testamentu: „*Tej nocy zamknął król okres swej działalności i rozkazał przynieść książki historyczne i roczniki minionych lat, które za jego czasów były czytane*”. W imieniu Stowarzyszenia Historii Dawnych Dziejów Śląska we Wrocławiu radca duchowny, dr Jungwitz, późniejszy dyrektor biskupiego archiwum i muzeum, tak napisał o Weltzlu: „*Colligit fragmenta ne pereant*” (Zbierał szczątki by nie zginęły).

W stulecie śmierci oddajemy hołd autorowi „*Historii miasta Żory na Górnym Śląsku*”, którego książka dała inspirację TMMŻ do spopularyzowania wiadomości historycznych o Żorach wśród mieszkańców miasta. Przykładem tego

jest „Księga pamiątkowa miasta” wydana na obchody jubileuszu 700-lecia miasta w 1972 r., książka „*Żory. Zarys dziejów. Wypisy*” z 1994 r. oraz wiele artykułów publicystycznych o tematyce historycznej drukowanych w „*Informatorach TMMŻ*”. Ostatnio ukazało się na półkach księgarskich tłumaczenie tego obszernego dzieła A. Weltzla wydane staraniem Miejskiego Ośrodka Kultury w Żorach.

ŹRÓDŁA:

- 1) MAŁGORZATA ROTHER BUREK „*Zbierał szczątki aby nie zginęły*”, *Parafianin brzeski* nr 1(29) *Brzezie nad Odrą*, 1997
- 2) JOSEPH GREGOR „*Augustin Weltzel seine oberschlesischen Geschichtswerke*”, Opole 1908

TOPOGRAFICZNY WIZERUNEK ŻOR Z 1636 ROKU NA PODSTAWIE MAPY ANDREASA HINDENBERGA

Studiowanie różnorodnych map, w tym głównie starych, jest zajęciem wielce zajmującym a także interesującym. Oprócz bezspornych walorów dydaktyczno-poznawczych, każde takie dzieło kartograficzne dostarcza niewątpliwych przeżyć emocjonalnych i estetycznych. Jeśli zaś zdarzy się spotkać egzemplarz unikatowy w swoim rodzaju, a w nim niespotykane dotąd informacje o swoim mieście przeżył te stają się jeszcze głębsze.

Bez wątplenia, taki charakter ma zachowana w oryginale i przechowywana w archiwum pszczyńskim zabytkowa mapa tzw. „wolnego stanowego państwa pszczyńskiego” autorstwa Andreasa Hindenberga z 1636 roku pod intrygującym i mało zrozumiałym tytułem „**ICHNOORTHOGRAFIA PLESNIACA**”.

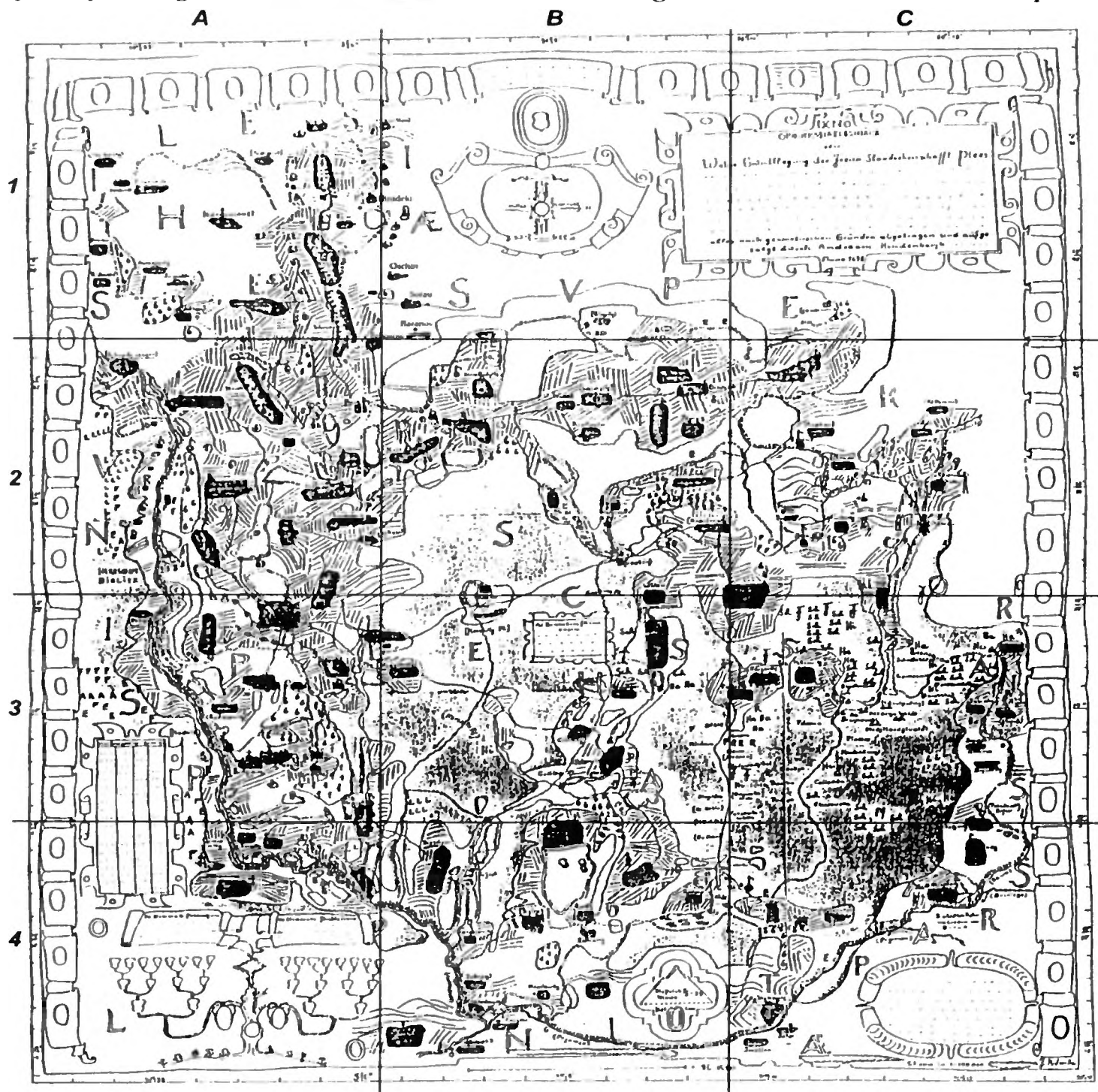
Tytuł ten, będący mieszaniną greki i łaciny, był kilkakrotnie rozszyfrowywany przez polskich badaczy. Ostatecznie na prośbę Zygmunta Orlika filolog Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr Mieczysław Brożek napisał: „(...) *napis jest grecko-łaciński, w transkrypcji łacińskiej: Ichnoorthographia Plesniaca, w tym ichnos oznacza ślad (ichneu: kroczyć śladem, tropić), orthos oznacza prosty, prostopadły, grápho oznacza pisać, rysuję. To określenie może pochodzić z chęci przeciwstawienia takiego planu (tzn. rzutu prostopadłego) planowi perspektywicznemu (planowi „skośnemu”). Z grubsza rzecz biorąc mapę Hindenberga można krótko nazwać **PLANEM PSZCZYŃSKIM***”.

Autor mapy był prawdopodobnie inżynierem wojskowym. Brak jest podstawowych danych biograficznych zarówno o nim jak i jego rodzinie. Nie wiemy gdzie się urodził ani gdzie zmarł. Nie jest znane również jego wykształcenie. Dane o nim pochodzą z lat 1623-1636. W latach dwudziestych XVII wieku był budowniczym twierdzy w Brzegu. Doprowadził do końca, rozpoczętą przez inżyniera Pasquelina, budowę urządzeń obronnych. Wykonał szkic i pomiary ogrodów przeznaczonych na fortyfikacje. Książę brzeski Jan Krystian (Christian) umacniał wtedy swoją siedzibę i granicę z Polską. Trwała wtenczas wyniszczająca Śląsk wojna trzydziestoletnia a także napady Szwedów (wojska gen. Torstenson a „rozbiły się” na twierdzy brzeskiej). Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych baron (hrabia) [?] Zygrfyd (Seyfryd) II Promnic sprowadził Hindenberga do Pszczyny i zlecił mu wykonanie ogromnej pracy – sporządzenia mapy państwa pszczyńskiego, która miała umożliwić pierwsze, dokładne wyznaczenie jego granic i zasobów gospodarczych. Promnicowie kupili ziemie pszczyńskie w 1548 roku od Jana Turzona.

Hindenberg pracował kilka lat. Przemierzył cały teren pieszo i przeprowadził pomiary trygonometryczne. W 1636 roku powstała barwna mapa o wymiarach w przybliżeniu 2,70 m x 3 m, a więc mająca około 8 m² powierzchni. Skala tej mapy po przeliczeniu używanych przez autora 75 „łańcuchów” (ketten), określana jest w przybliżeniu na 1:18000. Posiada tzw. orientację zachodnią. Tam więc gdzie z zasady na mapach szukamy kierunku północnego, na tej mapie Hindenberg wyznaczył kierunek zachodni. Brak na niej siatki geograficznej.

Opisywane kartograficzne dzieło Hindenberga, uznawane dziś za najstarszą wieloskalową mapę gospodarczą w Polsce, powstało w okresie wczesnego baroku, w którym modne były wszelkiego rodzaju dodatki i ubarwienia. Stąd na tej mapie wiele ozdobnych napisów i kartuszy. W nich autor umieścił teksty wyjaśniające, wiersze, hymny pochwalne, godło właścicieli państwa pszczyńskiego, rysunki przyrządów mierniczych, skrzynkę z amorkami, różę wiatrów itp. Sporo miejsca zajmuje narysowane i opisane drzewo rodowe rodziny Promniców oraz rodziny Pücklerów (z tego rodu pochodziła żona zleceniodawcy). Na brzegu mapy z trzech stron, znajduje się listwa herbowa. W niej autor umieścił 43 owalne tarcze. Na niektórych z nich rysowane są herby ziemianstwa pszczyńskiego a obok większości tarcz – dane graniczne stosowane na mapie.

Schematyczny układ mapy A. Hindenberga z 1636 roku z podziałem na 12 sekcji (według rysunku J. Kolendy). Żory i sołectwa w sekcji 1B.

Największą i najciekawszą jednak oryginalnością tego dzieła jest **obrazkowe** przedstawienie miast, wsi i folwarków, których nazwy umieszczone są na ozdobnych szarfach. Dla zaprezentowania ważniejszych obiektów autor zastosował, niekonwencjonalne i bez analogii do map jemu współczesnych, rysunkowe znaki topograficzne zbliżone do rzeczywistego wyglądu tych obiektów. Każda więc miejscowość na mapie to rysunek zespołu domów, raz większy, raz mniejszy, według wielkości czy rozległości miasta lub wsi. Oczywiście **ilość narysowanych w ten sposób domków nie odpowiada rzeczywistej ilości budynków w tej miejscowości, jest raczej symbolem**. Natomiast z układu tych symbolicznych domków można względnie dobrze odczytać kształt tej miejscowości, długie ulicówki i place oraz większe lub mniejsze zagęszczenie zabudowy. Niektóre znaki rysunkowe odzwierciedlają wielkość i przeznaczenie budynków [kościół, zamki, folwarki, młyny, kuźnie, gospody, domy z kominem i bez niego (kurne)].

Ustalonymi przez siebie znakami topograficznymi Hindenberg przedstawił także całe pozostałe zagospodarowanie przedstawionej powierzchni a więc pola, łąki, rzeki i stawy, lasy z różnym zagęszczeniem drzew a często istniejący w tych lasach zwierzostan, chmielniki, bagna, drogi i inne. Tak jak u innych kartografów siedemnastowiecznych, charakteryzowana mapa bardzo słabo uwzględnia pionową rzeźbę terenu.

dom kurny

kaplica

folwark

gęsta zabudowa

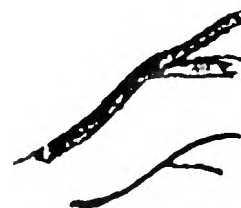
zamek

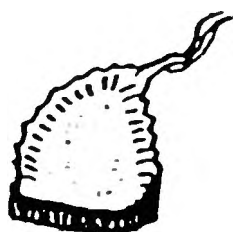
młyn

kuźnia

drogi

staw

bagno

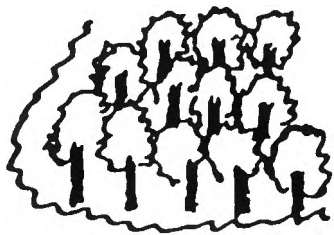

blonie (trawiasty obszar graniczny miejscowości)

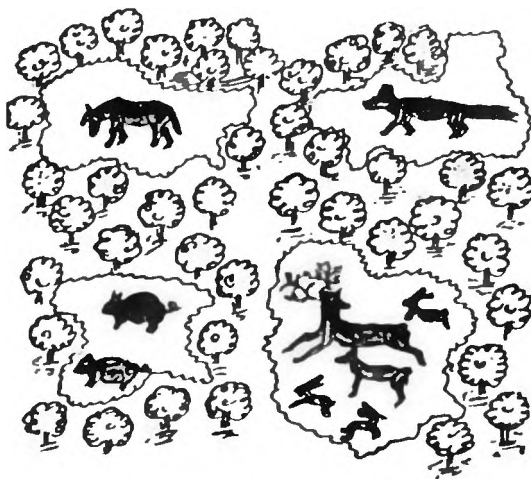

pole

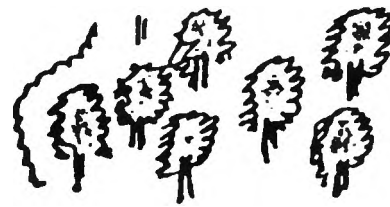

gęsty las

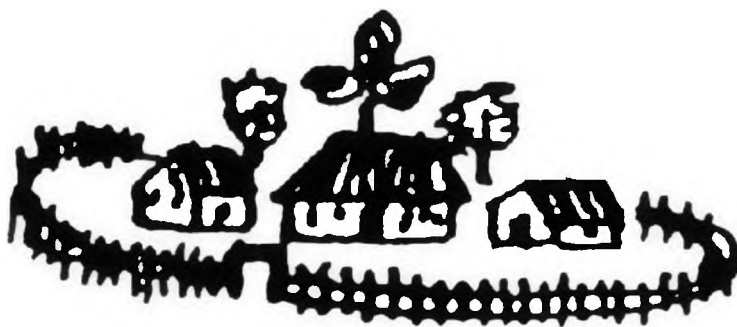
leśny zwierzostan

rzadki las

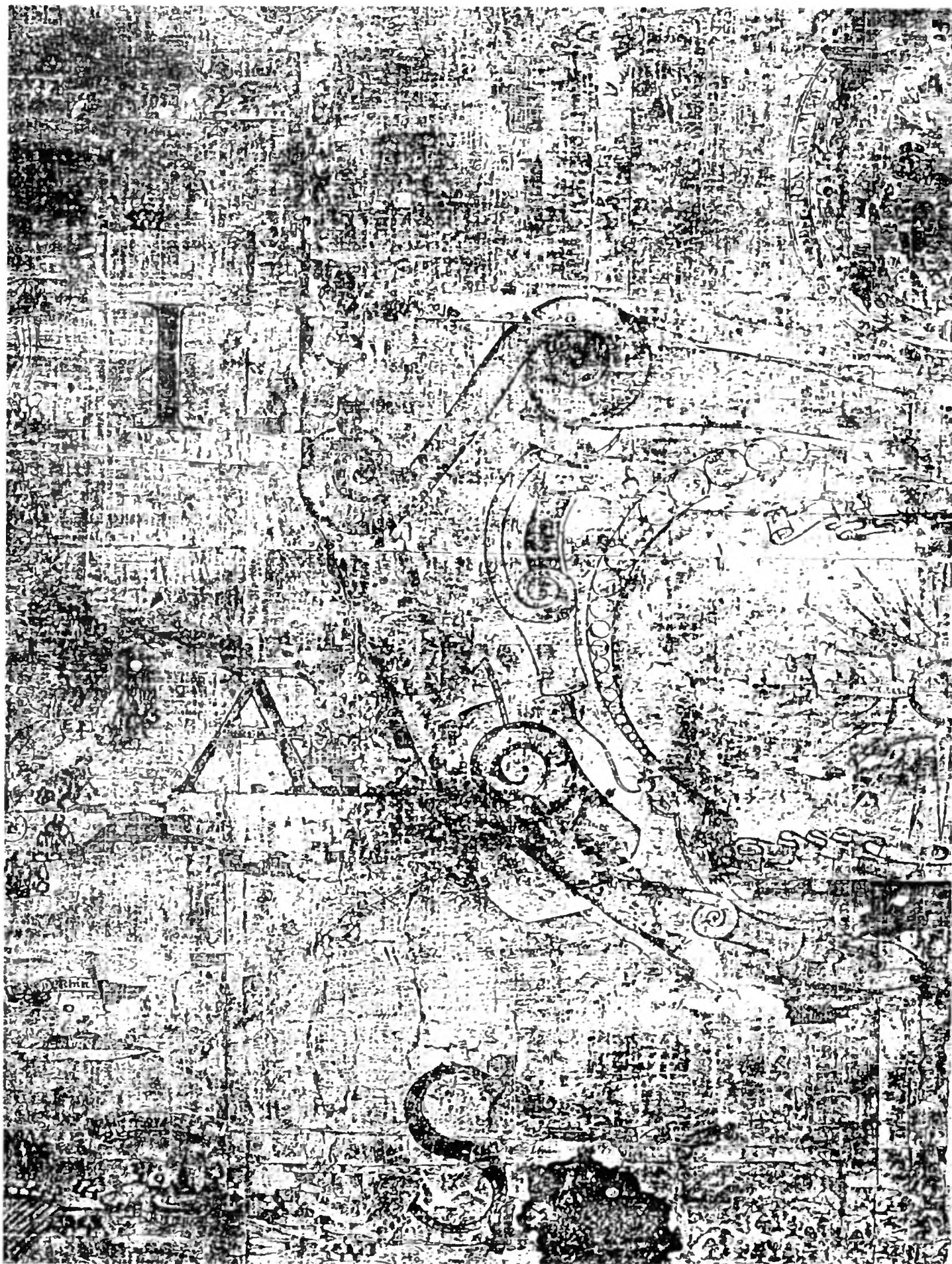
kościół (żorski)

*zwarta osada wiejska
(tym symbolem oznaczone są na mapie
m.in. Osiny, Baranowice i Kleszczów)*

Wybrane znaki topograficzne na mapie A. Hindenberga z 1636 roku

Mapa Hindenberga w pełni spełniła swe główne przeznaczenie. Zachowało się bowiem w archiwum byłego zarządu „panów na Pszczynie” kilka grubych ksiąg zawierających dokumentację sporów granicznych w obrębie państwa pszczyńskiego. Mapa była więc wielokrotnie wykorzystywana. Dla częstego korzystania z niej została pocięta na 12 sekcji o wymiarach 74 cm x 86 cm. Opisywane powyżej częste korzystanie z mapy doprowadziło do poważnych zniszczeń oryginału (ubytki; wytarcie niektórych tekstów, napisów i rysunków; złe przechowywanie i brak konserwacji; nieudolne próby rekonstrukcji uszkodzonych miejsc).

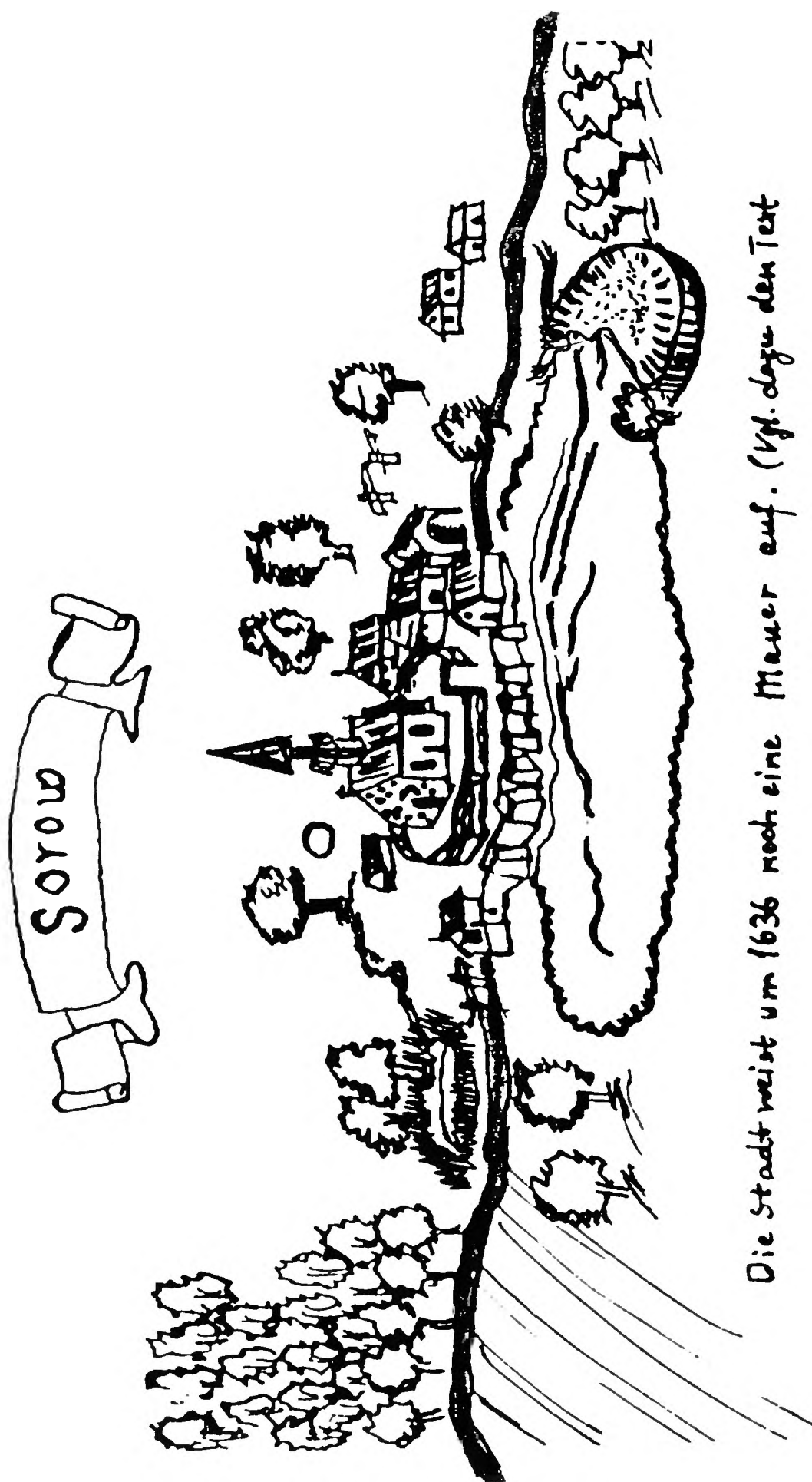
*Fragment oryginalnej sekcji z mapy A. Hindenberga
[w lewym dolnym rogu Żory (Sorau lub Soraw) a trochę wyżej Osiny (Oschin)]*

Stąd po 85 latach, w 1721 roku Karol Zygmunt Meusler wykonał również barwną, uaktualnioną kopię mapy Hindenberga w rozmiarach oryginału. Kopia ta zaginęła, choć była jeszcze wystawiana na zjeździe niemieckich geografów w 1900 roku we Wrocławiu. Z oryginału mapy Hindenberga w tymże samym 1900 roku wykonano fotokopie poszczególnych sekcji, co zachowało ich stan z tamtego okresu.

W nowszych czasach (po II wojnie światowej), dwaj badacze niezależnie od siebie, studiowali opisywaną tutaj mapę Hindenberga. Pierwszym był wielce zasłużony badacz dziejów Śląska, autor wielu dzieł historycznych i kronik – Ludwik Musioł, który w konsultacji z wybitnym wrocławskim historykiem kartografii prof. Bolesławem Olszewiczem opisał w 1958 roku bardzo szczegółowo tę zabytkową mapę. Praca Ludwika Musioła w formie maszynopisu „przeleżała” jednak 36 lat w Bibliotece Śląskiej w Katowicach i ukazała się dopiero w 1994 roku, w 25-lecie śmierci autora, wydana przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Pszczyńskiej w oficynie wydawniczej i pod nadzorem Aleksandra Spyry. W międzyczasie, w 1979 roku niemiecka badaczka Johanna Kolenda, po wielomiesięcznych badaniach w Archiwum Książęcym w Pszczynie, wydała w Dortmundzie, swoją pracę na temat sławnej mapy. Autorka nie знаła wówczas opracowania L. Musioła, nie umieściła go bowiem w bibliografii.

Opracowania tej mapy i wynikające z nich elementy poznawcze są dla mieszkańców Pszczyny i jej regionu bezcennym źródłem wiedzy. Jaki jest jednak związek tej mapy z Żorami, które przecież nigdy do państwa pszczyńskiego nie należały? Dlaczego poświęcamy tej mapie przydługawy opis w tym artykule „*Informatora TMMŻ*”? Dlaczego prezentujemy schematyczny układ tej mapy i fragment jej oryginału (reprint mapy Hindenberga nie ukazał się jeszcze w żadnym opracowaniu ze względu na jej wielkość i utratę czytelności przy zastosowaniu pomniejszenia)? Dlaczego przedstawiamy wybrane z tej mapy znaki topograficzne?

Odpowiedź na to pytanie jest jedna. Otóż, znajdujemy na tej mapie topograficzny obraz Żor, jak również niektórych należących współcześnie do naszego miasta sołectw i osad wiejskich takich jak Osiny, Baranowice, Kleszczów, Szoszowy i Brodek. Jak każda bowiem mapa i ta autorstwa Hindenberga przedstawia, co prawda mniej dokładnie i mniej szczegółowo, tereny przygraniczne. Cały przedstawiony na mapie obszar wynosi 1620 km². Z niego, obszar byłego „wolnego stanowego państwa pszczyńskiego” przedstawiony jest przez autora mapy z całą dokładnością i jednolitością. Mniej szczegółowo, jak już wyżej wspomniano, by nie powiedzieć nawet powierzchownie, naszkicowane są tereny przyległe do państwa pszczyńskiego, w których na stronie południowo-zachodniej, w obrębie księstwa raciborskiego, znajdujemy Żory („Soraw” lub „Sorau” z ozdobnym „-u”) i przyległe obszary sołeckie.

Die Stadt weist um 1636 noch eine Mauer auf. (Vgl. dazu den Text

Obraz naszego miasta wydaje się być skromny i niepozorny. Nie zapominajmy jednak, że nie wykonywał go plastyk lecz kartograf, że jest to obraz zbioru symboli topograficznych a nie „portret” miasta z natury. Podczas szczegółowej analizy wyłania się nam z tego „obrazka” miasto w kształcie owalnym, otoczone murami obronnymi. Autor zastosował dla nich osobny symbol graficzny, podkreślając w tekście ich kolejną rekonstrukcję. Specjalnie wyróżniającym się obiektem jest kościół. Innymi budynkami są domki kurne, których jest większość, oraz inne domy o znaczeniu publicznym, karczma, młyn, kuźnia, ratusz [?]. Większe zagęszczenie zabudowy jest w pobliżu Bramy Dolnej. Główny szlak komunikacyjny przez miasto wskazany jest na linii północ – południe. Wynika z tego, że bezpośrednio przed miastem i za nim, droga do bram miejskich (zlokalizowanych bardziej na wschód i zachód) biegła głębokimi zakolami. Poza murami miejskimi, zaznaczone symbolami budynków, widać rozwijające się Przedmieście Górne i Dolne. Wokół miasta zaznaczone są bagniste łąki (błonie), stawy, pola i lasy (z rzadkich przechodzące w bardziej gęste).

Prezentowany tu, jak sądzę przez niewielu znany, obraz Żor jest bez wątpienia uboższy i mniej efektowny niż powszechnie znana i wielokrotnie publikowana weduta naszego miasta, sporządzona przez oficera pruskiego i znanego śląskiego kartografa – Fryderyka Bernarda Wernhera. Obraz Żor tego autora opublikowany w *„Topografii Śląska”* w 1766 roku (prezentujemy go w tym artykule jedynie dla przypomnienia i porównania) jest precyzyjny i szczegółowy. Przedstawia rysunkowo wszystkie obiekty miasta w przybliżonych naturalnych kształtach, nie używając symboli.

Weduta Żor wg. F.B. Wernhera z 1766 roku

Nie dziwny się więc, że hrabina Agnieszka Saurma zachwycona tą ryciną, a także dwiema innymi dotyczącymi Żor (plan sytuacyjny i kościół z plebanią), kazała je skopiować i przechować w żorskim archiwum miejskim. Stąd rysunek Wernhera doczekał się wielu publikacji

a przy okazji większych lub mniejszych przeróbek. Był do niedawna uważany za najstarszy, znany obraz graficzny Żor.

Obecnie po „odkryciu” niejako rysunku Żor z mapy Hindenberga (jego publikacja w polskich wydawnictwach ukazuje się po raz pierwszy w bieżącym roku w tym właśnie *„Informatorze”* a nieco wcześniej w drugim wydaniu książki *„Żory. Zarys dziejów”*) jemu powinniśmy zdecydowanie oddać pierwszeństwo. Jest co prawda skromniejszy i uboższy ale za to starszy o równe 130 lat.

ŹRÓDŁA:

- 1) BOGDAN CIMAŁA, JAN DELOWICZ, PAWEŁ PORWOŁ „Żory. Zarys dziejów. Wypisy”, Żory 1994.
- 2) JOHANNA KOLENDA „Die Ichnoorthographia Plesniaca des Andreas Hindenberg aus dem Jahre 1636. Ein Beitrag zur historischen Kartographie der Standesherrschaft Ples in Oberschlesien”, Dortmund 1979.
- 3) LUDWIK MUSIOŁ „Zabytkowa mapa pszczyńskiego wolnego państwa stanowego Andreea Hindenberga z 1636 roku”, maszynopis z 1958 roku wydany przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Pszczyńskiej, Pszczyna 1994.
- 4) ZYGMUNT ORLIK „Prawdziwy generał i mapa”, Nowe Echo nr 47 z 22 listopada 1994.
- 5) PRACA ZBIOROWA POD REDAKCJĄ ALOJZEGO LYSKO „Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej”, Pszczyna 1995.
- 6) AUGUSTYN WELTZEL „Historia miasta Żory na Górnym Śląsku”, Żory 1997.

Błędy dostrzeżone w druku

Str.	Wiersz	Jest	Winno być
18	23 wiersz	po. burmistrza	p.o. burmistrza
19	43 wiersz	22 radnych	12 radnych
25	2 wiersz	Burmistrz miasta Żor	Burmistrz Żor
26	7 wiersz od dołu	charakterze	charakterze
35	29 wiersz	30.09.1997 r.	30.09.1977 r.
49	2 wiersz	Imiona księdza Weltzla zostały spolszczone	
51	8 wiersz	„Rubenzahl”	„Rübenzahl”
	43 wiersz	Oppersdoff	Oppersdorff

PRZEPRASZAMY

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	3
2. Jubileusz 30-lecia Towarzystwa Miłośników Miasta Żory	4
3. Kronika działalności TMMŻ (w latach 1992-1997)	7
4. Władze miejskie Żor po powrocie do Polski	18
5. Ludzie, o których należy pamiętać	40
Julian Samulowski	40
Sylwin Łypek	42
Alfred Alojzy Paszenda	46
Józef Mikołajec	47
6. Ksiądz Augustyn Bogusław Weltzel – dziejopisarz Żor	49
7. Topograficzny wizerunek Żor z 1636 roku na podstawie mapy Andreasa Hindenberga	53
8. Spis treści	63

